

Dilexi te

Papa Lleó XIV
Exhortació apostòlica, 2025

Papa Lleó XIV

EXHORTACIÓ APOSTÒLICA DILEXI TE

SOBRE L'AMOR ENVERS ELS POBRES.

www.opusdei.org

Exhortació apostòlica

DILEXI TE

del Sant Pare

Lleó XIV

SOBRE L'AMOR ENVERS ELS POBRES

1. «T'he estimat» (Ap 3,9), diu el Senyor a una comunitat cristiana que, a diferència d'altres, no tenia cap rellevància ni recursos i estava exposada a la violència i al menyspreu: «No ets gaire forta, però [...] els faré venir [...] a prosternar-se als teus peus» (Ap 3,8-9). Aquest text evoca les paraules del càntic de Maria: «Derroca els poderosos del soli i exalta els humils. Omple de béns els pobres, i els rics se'n tornen sense res» (Lc 1,52-53).

2. La declaració d'amor de l'Apocalipsi remet al misteri inextingible que el papa Francesc ha aprofundit a l'encíclica *Dilexit nos* sobre l'amor diví i humà del Cor de Crist. Hi hem admirat la manera com Jesús s'identifica «amb els més petits de la societat» i com amb el seu amor, entregat fins al final, mostra la dignitat de cada ésser humà, sobretot quan és «més feble, miserable i sofrent».[1] Contemplar l'amor de Crist «ens ajuda a donar més atenció al sofriment i a les necessitats dels altres, ens fa forts per participar en la seva obra d'alliberament, com a instruments per a la difusió del seu amor».[2]

3. Per aquesta raó, en continuïtat amb l'encíclica *Dilexit nos*, el papa Francesc estava preparant, en els últims mesos de la seva vida, una exhortació apostòlica sobre la cura de l'Església pels pobres i amb els pobres, titulada *Dilexi te*, imaginant que Crist s'adreçés a cada un d'ells dient: no tens poder ni força, però «jo t'he estimat» (Ap 3,9). Havent rebut com a herència aquest projecte, m'alegra fer-lo meu —afegint-hi algunes reflexions— i proposar-lo a l'inici del meu pontificat, compartint el desig del meu estimat predecessor que tots els cristians puguin percebre la connexió forta que hi ha entre l'amor de Crist i la seva crida a apropar-nos als pobres. De fet, també jo considero necessari insistir sobre aquest camí de santificació, perquè

en la «crida a reconèixer-lo en els pobres i sofrents es revela el mateix cor de Crist, els seus sentiments i opcions més profundes, amb els quals tot sant intenta configurar-se».[3]

CAPÍTOL PRIMER

ALGUNES PARAULES INDISPENSABLES

4. Els deixebles de Jesús van criticar la dona que li havia vessat un perfum molt valuós sobre el seu cap: «De què serveix llençar-lo així? —deien— S'hauria pogut vendre a bon preu i donar els diners als pobres». Però el Senyor els va dir: «De pobres, en tindreu sempre amb vosaltres; en canvi, a mi, no sempre em tindreu» (Mt 26,8-9.11). Aquella dona havia entès que Jesús era el Messies humil i sofrent sobre el qual havia de vessar el seu amor. Quin consol aquest ungüent sobre aquell cap que alguns dies després seria turmentat per les espines! Era un gest insignificant, certament, però qui pateix sap com n'és d'important un petit gest d'afecte i quin alleujament pot causar. Jesús ho entén i sanciona la seva perennitat: «Quan aquest evangeli serà anunciat per tot el món, també recordaran aquesta dona i explicaran això que ha fet» (Mt 26,13). La senzillesa d'aquest gest revela quelcom gran. Cap gest d'afecte, ni tan sols el més petit, serà oblidat, especialment si està adreçat a qui viu en el dolor, en la solitud o en la necessitat, com es trobava el Senyor en aquell moment.

5. I és precisament en aquesta perspectiva que l'afecte pel Senyor s'uneix a l'afecte pels pobres. Aquell Jesús que diu: «De pobres, en tindreu sempre amb vosaltres» (Mt 26,11), expressa el mateix concepte que quan promet als deixebles: «Jo seré amb vosaltres cada dia» (Mt 28,20). I al mateix temps ens venen a la ment aquelles paraules del Senyor: «Tot allò que fèieu a cadascun d'aquests germans meus, per petit que fos, m'ho fèieu a mi» (Mt 25,40). No som en l'horitzó de la beneficència, sinó de la Revelació; el contacte amb qui no té poder ni grandesa és una manera fonamental d'encontre amb el Senyor de la història. En els pobres Ell continua tenint alguna cosa a dir-nos.

Sant Francesc

6. El papa Francesc, recordant l'elecció del seu nom, va explicar que, després d'haver estat escollit, un cardenal amic el va abraçar, el va besar i li va dir: «No t'oblidis dels pobres!».[4] Es tracta de la mateixa recomanació feta a sant Pau per les autoritats de l'Església quan va pujar a Jerusalem per confirmar la seva missió (cf. Ga 2,1-10). Anys més tard, l'Apòstol va poder afirmar que va ser això el que sempre havia intentat fer (cf. v. 10). I va ser també l'opció de sant Francesc d'Assís: en el leprós va ser Crist mateix qui el va abraçar, canviant-li la vida. La figura lluminosa del *Poverello* mai no deixarà d'inspirar-nos.

7. Va ser ell, fa vuit segles, qui va provocar un renaixement evangèlic entre els cristians i en la societat del seu temps. Al jove Francesc, abans ric i arrogant, el va impactar trobar-se amb la realitat dels marginats. L'impuls que va provocar no deixa de mobilitzar els ànims dels creients i de molts no creients, i «ha canviat la història».[5] El mateix Concili Vaticà II, segons les paraules de sant Pau VI, es troba en aquest camí: «L'antiga història del bon samarità ha estat el paradigma de l'espiritualitat del Concili».[6] Estic convençut que l'opció preferencial pels pobres genera una renovació extraordinària tant en l'Església com en la societat, quan som capaços d'alliberar-nos de l'autorreferencialitat i aconseguim escoltar-ne el crit.

El crit dels pobres

8. En aquest sentit, hi ha un text de la Sagrada Escripura al qual sempre cal tornar. Es tracta de la revelació de Déu a Moisès al costat de la bardissa ardent: «He vist les penes del meu poble al país d'Egipte i he sentit el clam que li arrenquen els seus explotadors. Conec els seus sofriments. Baixaré, doncs, a alliberar-lo. [...] Ara ves-hi, jo t'envio» (Ex 3,7-8.10).[7] Déu es mostra sol·lícit vers la necessitat dels pobres: «Van clamar al Senyor, i els envià un llibertador» (Jt 3,15). Per això, escoltant el crit del pobre, estem cridats a identificar-nos amb el cor de Déu, que té pressa amb les necessitats dels seus fills i especialment dels més necessitats. Mantenint-se, per contra, indiferents a aquest crit, el pobre apel·laria

al Senyor contra nosaltres i seríem culpables d'un pecat (cf. Dt 15,9), allunyant-nos del cor mateix de Déu.

9. La condició dels pobres representa un crit que, en la història de la humanitat, interpel·la constantment la nostra vida, les nostres societats, els sistemes polítics i econòmics, i especialment l'Església. Al rostre ferit dels pobres trobem imprès el patiment dels innocents i, per tant, el mateix patiment de Crist. Al mateix temps, hauríem de parlar potser més correctament dels nombrosos rostres dels pobres i de la pobresa, perquè es tracta d'un fenomen variat; en efecte, hi ha moltes formes de pobresa: aquella dels qui no tenen mitjans de suport material, la pobresa del qui està marginat socialment i no té instruments per donar veu a la seva dignitat i a les seves capacitats, la pobresa moral i espiritual, la pobresa cultural, la del qui es troba en una condició de debilitat o fragilitat personal o social, la pobresa del qui no té drets, ni espai, ni llibertat.

10. En aquest sentit, es pot dir que el compromís a favor dels pobres i amb la finalitat de remoure les causes socials i estructurals de la pobresa, tot i ser important en els últims decennis, continua sent insuficient. Això també perquè vivim en una societat que sovint privilegia alguns criteris d'orientació de l'existència i de la política marcats per nombroses desigualtats i, per tant, a les velles pobreses de les que hem pres consciència i que s'intenta contrastar, se n'afegeixen de noves, de vegades més subtils i perilloses. Des d'aquest punt de vista, és lloable que les Nacions Unides hagin posat l'erradicació de la pobresa com un dels objectius del Mil·lenni.

11. Al compromís concret pels pobres també cal associar un canvi de mentalitat que pugui incidir en la transformació cultural. En efecte, la il·lusió d'una felicitat que deriva d'una vida acomodada mou moltes persones a tenir una visió de l'existència basada en l'acumulació de la riquesa i de l'èxit social tant sí com no, que s'ha d'aconseguir també en detriment dels altres i beneficiant-se d'ideals socials i sistemes polítics i econòmics injustos, que afavoreixen els més forts. D'aquesta manera, en un món on els pobres són cada vegada més nombrosos, paradoxalment, també veiem créixer algunes

elits de rics, que viuen en una bombolla molt confortable i luxosa, gairebé en un altre món respecte a la gent comuna. Això significa que encara persisteix —a vegades ben emmascarada— una cultura que descarta els altres sense ni tan sols advertir-los i tolera amb indiferència que milions de persones morin de fam o sobrevisquin en condicions indignes de l'ésser humà. Fa uns quants anys, la fotografia d'un nen estès sense vida en una platja del Mediterrani va provocar un gran impacte i, malauradament, a part d'alguna emoció momentània, fets similars s'estan tornant cada vegada més irrellevants, reduint-se a notícies marginals.

12. No hem de baixar la guàrdia respecte a la pobresa. Ens preocupen particularment les condicions greus en què es troben moltíssimes persones a causa de la falta de menjar i d'aigua. Cada dia moren diversos milers de persones per causes vinculades a la malnutrició. Als països rics les xifres relatives al nombre de pobres tampoc no són menys preocupants. A Europa hi ha cada vegada més famílies que no aconsegueixen arribar a final de mes. En general, es percep que han augmentat les diferents manifestacions de la pobresa. Aquesta ja no es configura com una única condició homogènia, més aviat es tradueix en múltiples formes d'empobriment econòmic i social, reflectint el fenomen de les desigualtats creixents també en contextos generalment acomodats. Recordem que «doblement pobres són les dones que sofreixen situacions d'exclusió, maltractament i violència, perquè sovint es troben amb menors possibilitats de defensar els seus drets. Tanmateix, també entre elles trobem constantment els més admirables gestos d'heroisme quotidià en la defensa i la cura de la fragilitat de les seves famílies».[8] Si bé en alguns països s'observen canvis importants, «l'organització de les societats en tot el món encara és lluny de reflectir amb claredat que les dones tenen exactament la mateixa dignitat i idèntics drets que els barons. S'afirma alguna cosa amb les paraules, però les decisions i la realitat proclamen un altre missatge»,[9] sobretot si pensem en les dones més pobres.

Prejudicis ideològics

13. Més enllà de les dades —que a vegades són “interpretades” per tal de convèncer-nos que la situació dels pobres no és tan greu—, la realitat general és força clara: «Hi ha regles econòmiques que van resultar eficaces per al creixement, però no així per al desenvolupament humà integral. Va augmentar la riquesa, però amb injustícia, i així el que passa és que “neixen noves pobreses”. Quan diuen que el món modern ha reduït la pobresa, ho fan mesurant-la amb criteris d’altres èpoques no comparables amb la realitat actual. Perquè en altres temps, per exemple, no tenir accés a l’energia elèctrica no era considerat un signe de pobresa ni generava angoixa. La pobresa sempre s’analitza i s’entén en el context de les possibilitats reals d’un moment històric concret».[10] Tanmateix, més enllà de les situacions específiques i contextuals, en un document de la Comunitat Europea, el 1984, s’afirmava que «s’entén per persones pobres els individus, les famílies i els grups de persones els recursos dels quals (materials, culturals i socials) són tan escassos que no tenen accés a les condicions de vida mínimes acceptables en l’Estat membre en què viuen».[11] Però si reconeixem que tots els éssers humans tenen la mateixa dignitat, independentment del lloc de naixement, no s’han d’ignorar les grans diferències que hi ha entre els països i les regions.

14. Els pobres no hi són per casualitat o per un destí cec i amarg. Encara menys la pobresa, per a la major part, és una elecció. I, no obstant això, encara hi ha alguns que s’atreveixen a afirmar-ho, mostrant ceguesa i crueltat. Òbviament entre els pobres hi ha també qui no vol treballar, potser perquè els seus avantpassats, que han treballat tota la vida, han mort pobres. Però hi ha molts —homes i dones— que de tota manera treballen des del matí fins a la nit, a vegades recollint cartrons o fent altres activitats d’aquest tipus, encara que aquests esforç només els serveixi per sobreviure i mai per millorar veritablement la seva vida. No podem dir que la major part dels pobres ho són perquè no hagin obtingut “mèrits”, segons aquesta falsa visió de la meritocràcia en la que semblaria que només tenen mèrits aquells que han tingut èxit en la vida.

15. També els cristians, en moltes ocasions, es deixen contagiar per actituds marcades per ideologies mundanes o per posicionaments polítics i econòmics que porten a injustes generalitzacions i a conclusions enganyoses. El fet que l'exercici de la caritat sigui menyspreat o ridiculitzat, com si es tractés de la fixació d'alguns i no del nucli incandescent de la missió eclesial, em fa pensar que sempre cal tornar a llegir l'Evangelí, per a no córrer el risc de substituir-lo amb la mentalitat mundana. No és possible oblidar els pobres si no volem sortir fora del corrent viu de l'Església que brota de l'Evangelí i fecunda tot moment històric.

CAPÍTOL SEGON

DÉU OPTA PELS POBRES

L'opció pels pobres

16. Déu és amor misericordiós i el seu projecte d'amor, que s'estén i es realitza en la història, es abans de res el seu descens i la seva vinguda entre nosaltres per alliberar-nos de l'esclavitud, de les pors, del pecat i del poder de la mort. Amb una mirada misericordiosa i el cor ple d'amor, Ell es va dirigir a les seves criatures, fent-se càrrec de la seva condició humana i, per tant, de la seva pobresa. Precisament per compartir els límits i les fragilitats de la nostra naturalesa humana, Ell mateix es va fer pobre, va néixer en carn com nosaltres, l'hem conegut en la petitesa d'un nen posat en un pessebre i en l'extrema humiliació de la creu, allà va compartir la nostra pobresa radical, que és la mort. S'entén bé, aleshores, per què es pot parlar també teològicament d'una opció preferencial de Déu pels pobres, una expressió nascuda en el context del continent llatinoamericà i en particular en l'Assemblea de Puebla, però que ha estat ben integrada en el magisteri de l'Església successiu.^[12] Aquesta "preferència" no indica mai un exclusivisme o una discriminació cap a altres grups, que en Déu serien impossibles; aquesta desitja subratllar l'acció de Déu que es compadeix davant la pobresa i la debilitat de tota la humanitat i, volent inaugurar un Regne de justícia, fraternitat i solidaritat, es preocupa particularment d'aquells que són

discriminats i oprimits, demanant-nos també a nosaltres, la seva Església, una opció ferma i radical a favor dels més febles.

17. S'entenen en aquesta perspectiva les nombroses pàgines de l'Antic Testament en les que Déu és presentat com a amic i alliberador dels pobres, Aquell que escolta el crit del pobre i intervé per alliberar-lo (cf. Sl 34,7). Déu, refugi del pobre, per mitjà dels profetes —recordem en particular Amós i Isaïes— denuncia les iniquitats en perjudici dels més febles i dirigeix a Israel l'exhortació a renovar també el culte des de dins, perquè no es pot pregar ni oferir sacrificis mentre s'oprimeix els més febles i els més pobres. Des del començament, l'Escriptura manifesta amb molta intensitat l'amor de Déu a través de la protecció dels febles i dels qui tenen menys, fins al punt de poder parlar d'una autèntica “debilitat” de Déu envers ells. «El cor de Déu té un lloc preferencial per als pobres. [...] Tot el camí de la nostra redempció està signat pels pobres».^[13]

Jesús, Messies pobre

18. Tota la història veterotestamentària de la predilecció de Déu pels pobres i el desig diví d'escoltar el seu crit —que he evocat breument— troba en Jesús de Natzaret la seva realització plena.^[14] En la seva encarnació, Ell «es va fer no res, fins a prendre la condició d'esclau. Havent-se fet semblant als homes i començant de captenir-se com un home qualsevol» (Fl 2,7), d'aquesta manera ens va dur la salvació. Es tracta d'una pobresa radical, fundada sobre la seva missió de revelar el veritable rostre de l'amor diví (cf. Jn 1,18; 1Jn 4,9). Per tant, amb una de les seves admirables síntesis, sant Pau pot afirmar: «Coneixeu prou bé la generositat de nostre Senyor Jesucrist; ell, que és ric, es va fer pobre per vosaltres, per enriquir-vos amb la seva pobresa» (2Co 8,9).

19. En efecte, l'Evangeli mostra que aquesta pobresa va incidir en cada aspecte de la seva vida. Des de la seva arribada al món, Jesús va experimentar les dificultats relatives al rebuig. L'evangelista Lluc, narrant l'arribada a Betlem de Josep i Maria, ja a punt de donar a llum, observa amb amargor: «No havien trobat lloc a l'hostal» (Lc 2,7). Jesús va néixer en condicions humils; nounat va ser posat en

una menjadora i, molt aviat, per salvar-lo de la mort, els seus pares van fugir a Egipte (cf. Mt 2,13-15). A l'inici de la vida pública, va ser expulsat de Natzaret després d'haver anunciat que en Ell es complia l'any de gràcia del qual s'alegren els pobres (cf. Lc 4,14-30). No hi va haver cap lloc acollidor ni tan sols a l'hora de la mort, ja que el van conduir fora de Jerusalem per crucificar-lo (cf. Mc 15,22). En aquesta condició es pot resumir clarament la pobresa de Jesús. Es tracta de la mateixa exclusió que caracteritza la definició dels pobres: ells són els exclosos de la societat. Jesús és la revelació d'aquest *privilegium pauperum*. Ell es presenta al món no només com a Messies pobre sinó com a Messies dels pobres i per als pobres.

20. Hi ha alguns indicis a propòsit de la condició social de Jesús. En primer lloc, Ell realitzava l'ofici d'artesà o fuster, *téktōn* (cf. Mc 6,3). Es tracta d'una categoria de persones que vivien del seu treball manual. A més, en no posseir terres, eren considerats inferiors respecte als camperols. Quan el petit Jesús va ser presentat al Temple per Josep i Maria, els seus progenitors van oferir una parella de tórtres o de colomins (cf. Lc 2,22-24), que segons les prescripcions del llibre del Levític (cf. 12,8) era l'ofrena dels pobres. Un episodi evangèlic significatiu és el que relata com Jesús, juntament amb els seus deixebles, arrencaven espigues per menjar mentre travessaven els camps (cf. Mc 2,23-28), i això —espigar els sembrats— només era permès als pobres. Jesús mateix, després, diu de si mateix: «Les guineus tenen caus, i els ocells, nius, però el Fill de l'home no té on reposar el cap» (Mt 8,20; Lc 9,58). Ell, en efecte, és un mestre itinerant, la pobresa i precarietat del qual és signe del seu vincle amb el Pare i és el que se li demana també a qui vol seguir-lo en el camí del discipulat, precisament perquè la renúncia als béns, a les riqueses i a les seguretats d'aquest món siguin signe visible de la confiança en Déu i en la seva providència.

21. Al començament del seu ministeri públic, Jesús es presenta a la sinagoga de Natzaret llegint el llibre del profeta Isaïes i aplicant-se a si mateix la paraula del profeta: «L'Esperit del Senyor reposa sobre meu ja que ell m'ha ungit per portar la Bona Nova als desvalguts» (Lc 4,18; cf. Is 61,1). Ell, per tant, es presenta com Aquell que ve a

manifestar en l'avui de la història la proximitat amorosa de Déu, que és abans que res obra d'alliberament per als qui són presoners del mal, per als febles i els pobres. Els signes que acompanyen la predicació de Jesús són manifestació de l'amor i de la compassió amb la qual Déu mira els malalts, els pobres i els pecadors que, en virtut de la seva condició, eren marginats per la societat, però també per la religió. Ell obre els ulls als cecs, guareix els leprosos, ressuscita els morts i anuncia la bona nova als pobres; Déu s'apropa, Déu els estima (cf. Lc 7,22). Això explica per què Ell proclama: «Feliços els pobres: el Regne de Déu és per a vosaltres» (Lc 6,20). En efecte, Déu mostra predilecció vers els pobres, a ells s'adreça la paraula d'esperança i d'alliberament del Senyor i, per això, fins i tot en la condició de pobresa o debilitat, ja ningú s'ha de sentir abandonat. I l'Església, si vol ser de Crist, ha de ser l'Església de les Benaurances, una Església que fa espai als petits i camina pobra amb els pobres, un lloc on els pobres tenen un espai privilegiat (cf. Jm 2,2-4).

22. Els indigents i malalts, incapaços de procurar-se el més necessari per viure, es trobaven moltes vegades obligats a la mendicitat. A això s'hi afegia el pes de la vergonya social, alimentat per la convicció que la malaltia i la pobresa estiguessin vinculades a algun pecat personal. Jesús es va oposar amb fermesa a aquesta manera de pensar, afirmant que Déu «fa sortir el sol sobre bons i dolents, i fa ploure sobre justos i injustos» (Mt 5,45). És més, va capgirar completament aquesta concepció, com queda ben exemplificat en la paràbola del ric epuló i del pobre Llàtzer: «Fill meu, recorda't que en vida et van tocar béns de tota mena, i a Llàtzer mals, però ara ell ha trobat consol i tu, sofriments» (Lc 16,25).

23. Aleshores és clar que «de la nostra fe en Crist fet pobre, i sempre proper als pobres i exclosos, brota la preocupació pel desenvolupament integral dels més abandonats de la societat».^[15] Moltes vegades em pregunto per què, tot i que les Sagrades Escriptures són tan precises a propòsit dels pobres, molts continuen pensant que poden excloure els pobres de les seves atencions. De moment, continuem encara en l'àmbit bíblic i intentant reflexionar

sobre la nostra relació amb els darrers de la societat i el seu lloc fonamental en el poble de Déu.

La misericòrdia vers els pobres a la Bíblia

24. L'apòstol Joan escriu: «Si algú deia que estima Déu però no estimava el seu germà, mentiria, perquè els qui no estimen els germans, que veuen, no poden estimar Déu que no veuen» (1Jn 4,20). De la mateixa manera, en la seva rèplica al doctor de la llei, Jesús reprèn els dos antics manaments: «Estima el Senyor, el teu Déu, amb tot el cor, amb tota l'ànima, amb tot el pensament, amb totes les forces» (Dt 6,5) i «estima els altres com a tu mateix» (Lv 19,18), fonent-los en un únic manament. L'evangelista Marc recull la resposta de Jesús en aquests termes: «El primer és aquest: “Escolta, Israel: El Senyor és el nostre Déu, el Senyor és l'únic. Estima el Senyor, el teu Déu, amb tot el cor, amb tota l'ànima, amb tot el pensament, amb totes les forces”. El segon és: “Estima els altres com a tu mateix”. No hi ha cap altre manament més gran que aquest» (Mc 12,29-31).

25. El passatge citat del Levític exhorta a honrar el conciutadà, mentre en altres textos hi ha un ensenyament que també convida al respecte —per no dir fins i tot a l'amor— de l'enemic: «Quan trobis perdut el bou o l'ase del teu enemic, torna-l'hi sens falta. Si mai veies el seu ase desplomats sota la càrrega, no passis de llarg: ajuda el teu enemic a aixecar-lo» (Ex 23,4-5). De tot això es trasllueix el valor intrínsec del respecte a la persona: qualsevol, fins i tot l'enemic, si es troba en dificultat, mereix sempre la nostra ajuda.

26. És innegable que el primat de Déu en l'ensenyament de Jesús va acompanyat d'un altre punt fix: no es pot estimar Déu sense estendre el propi amor als pobres. L'amor al proïsme representa la prova tangible de l'autenticitat de l'amor a Déu, com assevera l'apòstol Joan: «Mai ningú no ha pogut contemplar Déu, però si ens estimem, Déu està en nosaltres, i dins nostre el seu amor és tan gran que ja no hi falta res. [...] Déu és amor; el qui viu en l'amor està en Déu, i Déu està en ell» (1Jn 4,12.16). Són dos amors diferents, però inseparables. Fins i tot en els casos en els quals la relació amb Déu no

és explícita, el Senyor mateix ens ensenya que tot acte d'amor vers el proïsme és d'alguna manera un reflex de la caritat divina: «Us ho dic amb tota veritat: Tot allò que fèieu a cadascun d'aquests germans meus, per petit que fos, m'ho fèieu a mi» (Mt 25,40).

27. Per aquesta raó es recomanen les obres de misericòrdia, com a signe de l'autenticitat del culte que, mentre lloa Déu, té la tasca de disposar-nos a la transformació que l'Esperit pot realitzar en nosaltres, perquè siguem tots imatge de Crist i de la seva misericòrdia vers els més febles. En aquest sentit, la relació amb el Senyor, que s'expressa en el culte, pretén també alliberar-nos del risc de viure les nostres relacions en la lògica del càlcul i de l'interès, per obrir-nos a la gratuïtat que circula entre aquells que s'estimen i que, per això, ho posen tot en comú. Pel que fa a això, Jesús aconsella: «Quan facis un dinar o un sopar, no hi cridis els teus amics, ni els teus germans, ni altres parents teus, ni veïns rics. Potser ells també et convidarien, i ja tindries la recompensa. Més aviat, quan facis una festa, convida-hi pobres, invàlids, coixos i cecs. Feliç de tu, llavors: ells no tenen res per recompensar-t'ho, i Déu t'ho recompensarà quan ressuscitaran els justos» (Lc 14,12-14).

28. La crida del Senyor a la misericòrdia envers els pobres ha trobat una expressió plena en la gran paràbola del judici final (cf. Mt 25,31-46), que és també una descripció gràfica de la benaurança dels misericordiosos. Allà el Senyor ens ofereix la clau per assolir la nostra plenitud, perquè «si cerquem aquesta santedat que agrada als ulls de Déu, en aquest text trobem precisament un protocol sobre el qual serem jutjats».^[16] Les paraules fortes i clares de l'Evangeli haurien de ser viscudes «sense comentari, sense elucubracions i excuses que els treguin força. El Senyor ens va deixar ben clar que la santedat no pot entendre's ni viure's al marge d'aquestes exigències seves».^[17]

29. En la primera comunitat cristiana el programa de caritat no derivava d'anàlisi o de projectes, sinó directament de l'exemple de Jesús, de les mateixes paraules de l'Evangeli. La Carta de sant Jaume dedica molt espai al problema de la relació entre rics i pobres,

llançant als creients dues enèrgiques crides que qüestionen la seva fe: «Germans meus, si algú deia que té fe i no ho demostrava amb les obres, de què serviria? A un home així, la fe el podrà salvar? Suposem que algun dels nostres germans o germanes no tingués ni vestits ni l'aliment de cada dia, i algú de vosaltres li digués: “Ves-te’n en pau, abriga’t bé i alimenta’t”, però no li donés res del que necessita, quin profit li faria? Doncs, amb la fe passa igual: si no hi ha obres, la fe tota sola és morta» (Jm 2,14-17).

30. «S’han rovellat el vostre or i la vostra plata, i el seu rovell serà el vostre acusador i us devorà les carns. Heu amuntegat riqueses precisament aquests dies, que són els darrers. El jornal que heu escatimat als qui han segat els vostres camps clama contra vosaltres, i el crit dels segadors ha arribat a les orelles del Senyor de l’univers. Heu viscut aquí a la terra una vida de delícies i plaers, us heu engreixat com el bestiar, ara que és el dia de la matança» (Jm 5,3-5). Quina força tenen aquestes paraules, encara que preferim fer-nos els sords! A la Primera Carta de sant Joan trobem una exhortació semblant: «Si un home que té el suficient per viure bé contempla sense entranyes com el seu germà passa necessitat, és concebible encara que hi hagi en el seu cor l’amor de Déu?» (1Jn 3,17).

31. El que diu la Paraula revelada «és un missatge tan clar, tan directe, tan simple i eloqüent, que cap hermenèutica eclesial no té dret a relativitzar-lo. La reflexió de l'Església sobre aquests textos no hauria d'enfosquir-ne o debilitar-ne el sentit exhortatiu, sinó més aviat ajudar a assumir-los amb valentia i fervor. Per què complicar el que és tan simple? Els aparells conceptuals hi són per afavorir el contacte amb la realitat que pretenen explicar, i no per allunyar-nos-en».^[18]

32. D'altra banda, un clar exemple eclesial de compartir els béns i assistir els pobres el trobem en la vida quotidiana i en l'estil de la primera comunitat cristiana. Podem recordar en particular la manera en què va ser resolta la qüestió de la distribució quotidiana d'ajuda a les vídues (cf. Ac 6,1-6). Es tractava d'un problema difícil de resoldre, perquè algunes d'aquestes vídues, que provenien d'altres

països, eren desateses per ser estrangeres. De fet, l'episodi relatat pels Fets dels Apòstols fa palès un cert descontentament per part dels hel·lenistes, que eren jueus de cultura grega. Els apòstols no responen amb un discurs doctrinal abstracte, sinó que, tornant a posar en el centre la caritat vers tots, reorganitzen l'assistència a les vídues demanant a la comunitat que busquin persones sàvies i estimades a qui confiar el servei de les taules, mentre ells s'ocupaven de la predicació de la Paraula.

33. Quan Pau va anar a Jerusalem a consultar els apòstols per assegurar-se «que tot el que havia fet, i encara faig, no va desencaminat» (Ga 2,2), li van demanar que no s'oblidés dels pobres (cf. Ga 2,10). Per aquesta raó, va organitzar diverses col·lectes per ajudar les comunitats necessitades. Entre les motivacions que ofereix per a aquest gest cal ressaltar la següent: «Déu estima el qui dona amb alegria» (2Co 9,7). A aquells entre nosaltres que som poc propensos a gestos gratuïts, sense cap interès, la Paraula de Déu ens indica que la generositat envers els pobres és un veritable bé per a qui la practica; de fet, comportant-nos així, som estimats per Déu de manera especial. En efecte, les promeses bíbliques dirigides a qui dona amb generositat són moltes: «Qui es compadeix del pobre presta al Senyor i ell li retornarà el préstec» (Pr 19,17). «Doneu i Déu us donarà. [...] Déu us farà la mesura que vosaltres haureu fet» (Lc 6,38). «Llavors esclatarà en la teva vida una llum com la del matí, i es tancaran a l'instant les teves ferides» (Is 58,8). Els primers cristians n'estaven convençuts.

34. La vida de les primeres comunitats eclesials, narrada en el cànon bíblic i que ha arribat a nosaltres com a Paraula revelada, se'ns ofereix com a exemple a imitar i com a testimoni de la fe que obra per mitjà de la caritat, i que continua com a exhortació permanent per a les generacions venidores. Al llarg dels segles, aquestes pàgines han interpel·lat els cors dels cristians a estimar i a fer obres de caritat, com a llavors fecundes que no deixen de produir fruit.

CAPÍTOL TERCER

UNA ESGLÉSIA PER ALS POBRES

35. Tres dies després de la seva elecció, el meu predecessor va expressar als representants dels mitjans de comunicació el seu desig que l'Església mostrés més clarament la seva cura i atenció vers els pobres: «Ah, com voldria una Església pobra i per als pobres!». [19]

36. Aquest desig reflecteix la consciència que l'Església «sap reconèixer en els pobres i en els qui sofreixen, la imatge del seu fundador pobre i sofrent, s'esforça a alleujar-ne la pobresa i vol servir en ells el Crist». [20] En efecte, havent estat cridada a configurar-se amb els darrers, en ella «no han de quedar dubtes ni calen explicacions que afebleixin aquest missatge tan clar. [...] Cal dir sense revolts que existeix un vincle inseparable entre la nostra fe i els pobres». [21] En aquest sentit, tenim testimonis abundants al llarg dels gairebé dos mil anys d'història dels deixebles de Jesús. [22]

La riquesa veritable de l'Església

37. Sant Pau refereix que entre els fidels de la comunitat cristiana naixent eren «pocs els instruïts, pocs els poderosos o de família noble» (1Co 1,26). No obstant això, malgrat la seva pròpia pobresa, els primers cristians tenen consciència clara de la necessitat d'acudir a aquells que pateixen privacions més grans. Ja als albors del cristianisme els apòstols van imposar les mans sobre set homes escollits per la comunitat i, en certa mesura, els van integrar en el seu propi ministeri, instituint-los per al servei —en grec, *diakonía*— dels més pobres (cf. Ac 6,1-5). És significatiu que el primer deixeble en donar testimoni de la seva fe en Crist amb el vessament de la seva sang fos sant Esteve, que formava part d'aquest grup. En ell s'uneixen el testimoni de vida en l'atenció als necessitats i el martiri.

38. Poc més de dos segles després, un altre diaca manifestarà la seva adhesió a Jesucrist de manera semblant, unint en la seva vida el servei als pobres i el martiri: sant Llorenç. [23] Del relat de sant Ambròs entenem que Llorenç, diaca a Roma en el pontificat del papa Sixt II, en ser obligat per les autoritats romanes a lliurar els tresors de l'Església, «l'endemà anava acompanyat dels pobres. Quan li van preguntar on eren els tresors que havia promès, els va mostrar els pobres, dient: “Aquests són els tresors de l'Església”». [24] En narrar

aquest episodi, Ambròs pregunta: «Quins tresors més preciosos té Jesús que aquells en què li agrada mostrar-se?».[25] I, recordant que els ministres de l'Església mai no han de descuidar l'atenció dels pobres i, encara menys, acumular béns en benefici propi, afirma: «És necessari que cadascú de nosaltres compleixi amb aquesta obligació amb fe sincera i providència perspicaç. Sens dubte, si algú desvia alguna cosa per al seu benefici, això és un delicte; però si ho dona als pobres, si rescata el captiu, això és misericòrdia».[26]

Els Pares de l'Església i els pobres

39. Des dels primers segles, els Pares de l'Església van reconèixer en el pobre un accés privilegiat a Déu, una manera especial per trobar-lo. La caritat vers els necessitats no s'entenia com una simple virtut moral, sinó com a expressió concreta de la fe en el Verb encarnat. La comunitat de fidels, sostinguda per la força de l'Esperit Sant, es troba arrelada en la proximitat als pobres, que en ella no són un apèndix, sinó part essencial del seu cos viu. Sant Ignasi d'Antioquia, per exemple, camí del martiri, exhortava els fidels de la comunitat d'Esmirna a no descuidar el deure de la caritat envers els més necessitats, advertint-los que no procedissin com els que s'oposaven a Déu: «Considereu els qui tenen una opinió diferent sobre la gràcia de Jesucrist, que va venir a nosaltres: com s'oposen al pensament de Déu! No es preocupen per l'amor, ni per la vídua, ni per l'orfe, ni per l'oprimit, ni pel presoner o el llibert, ni pel famolenc o l'assedegat».[27] El bisbe d'Esmirna, Policarp, recomanava precisament als ministres de l'Església que tinguessin cura dels pobres: «Que els preveres també siguin compassius i misericordiosos amb tothom. Que es recordin dels que s'equivoquen i visitin tots els malalts, sense descuidar la vídua, l'orfe i el pobre, sinó que es preocupin sempre pel bé davant de Déu i dels homes».[28] A partir d'aquests dos testimonis, constatem que l'Església apareix com a mare dels pobres, lloc d'acollida i de justícia.

40. Sant Justí, per part seva, en la seva primera Apologia, dirigida a l'emperador Adrià, al Senat i al poble romà, explicava que els cristians portaven als necessitats tot el que podien, perquè hi veien

germans i germanes en Crist. En escriure sobre l'assemblea de pregària del primer dia de la setmana, destacava que, en el centre de la litúrgia cristiana, no es pot separar el culte a Déu de l'atenció als pobres. En efecte, en un moment determinat de la celebració, «els qui tenen alguna cosa i disposats donen lliurement el que els sembla bé, i el que s'ha recollit s'entrega al qui presideix. Ell ho distribueix als orfes i les vídues, als qui per malaltia o una altra causa estan necessitats, als qui són a la presó, als estrangers de pas, en una paraula, es converteix en el qui ajuda tots els qui es troben en necessitat».[29] Així, es dona testimoni que l'Església naixent no separava el creure de l'acció social: la fe que no anava acompanyada del testimoni de les obres, com havia ensenyat Jaume, es considerava morta (cf. Jm 2,17).

Sant Joan Crisòstom

41. Entre els Pares orientals, potser el predicador més ardent de la justícia social sigui sant Joan Crisòstom, arquebisbe de Constantinoble entre els segles IV i V. A les seves homilies, exhortava els fidels a reconèixer Crist en els necessitats: «Vols honorar el Cos de Crist? No permetis que sigui menyspreat en els seus membres, és a dir, en els pobres que no tenen amb què vestir-se, ni l'honoris aquí al temple amb vestidures de seda, mentre fora l'abandones al fred i a la nuesa. [...] Al temple, el Cos de Crist no necessita mantells, sinó ànimes pures; però en la persona dels pobres, Ell necessita tota la nostra cura. Aprenguem, doncs, a ser savis i a honorar Crist com Ell vol. Quan volem honorar algú, hem de donar-li l'honor que ell prefereix i no el que més ens agrada. [...] Així també tu li has de donar l'honor que Ell mateix ha prescrit, distribuint les teves riqueses entre els pobres. Déu no necessita vasos d'or, sinó ànimes d'or».[30] Afirmant amb claredat com si fos de dia que si els fidels no troben Crist en els pobres a la seva porta, tampoc el trobaran a l'altar, continua: «Quin profit té si la seva taula està plena de vasos d'or, si Ell mor de gana en la persona dels pobres? Primer dona menjar al qui té fam i després adorna la seva taula amb el que sobra».[31] Entenia l'Eucaristia, per tant, també com una expressió sacramental de la caritat i la justícia que la precedien,

l'acompanyaven i havien de donar-li continuïtat en l'amor i l'atenció als pobres.

42. Així doncs, la caritat no és una via opcional, sinó el criteri del culte veritable. Crisòstom denunciava amb vehemència el luxe exacerbant, que convivia amb la indiferència vers els pobres. L'atenció que se'ls ha de donar, més que una mera exigència social, és una condició per a la salvació, fet que atribueix a la riquesa injusta un pes de condemna: «Fa molt fred i l'home mal vestit està estirat a terra, mig mort de fred, amb les dents castanyolejant, i només mirar-lo ja et commou. I tu, però, calent i ebri, passes de llarg. I com pots esperar que Déu t'alliberi quan estàs en desgràcia? [...] Sovint adorns amb vestidures precioses un cadàver que ja no sent res i que desconeix l'honor. No obstant, menysprees aquell cos que pateix dolors, que està esquinçat, espasmes, turmentat per la fam i el fred, i penses més en la vanaglòria que en el temor de Déu».[32] Aquest sentit profund de la justícia social el porta a afirmar que «no donar als pobres part dels nostres béns és robar-los, és privar-los de la vida mateixa, perquè el que posseïm no és nostre, sinó seu».[33]

Sant Agustí

43. Agustí va tenir com a mestre espiritual sant Ambrós, que insistia en l'exigència ètica de compartir els béns: «No dones al pobre el que és teu, sinó que li retornes el que és seu. Perquè t'has apropiat del que va ser donat per a ús comú».[34] Per al bisbe de Milà, l'almoïna és justícia restaurada, no un gest paternalista. A les seves homilies, la misericòrdia adquireix un caràcter profètic: denuncia les estructures d'acumulació i reafirma la comunió com a vocació eclesial.

44. Format en aquesta tradició, el sant bisbe d'Hipona va ensenyar al seu torn l'amor preferencial pels pobres. Pastor vigilant i teòleg de clarividència rara, va entendre que la comunió eclesial veritable s'expressa també en la comunió dels béns. Als seus Comentaris als Salms, recorda que els cristians veritables no deixen de banda l'amor als més necessitats: «Ateneu els vostres germans i mireu si necessiten alguna cosa; però si Crist viu en vosaltres, feu bé fins i tot als desconeguts».[35] Aquest compartir els béns brolla, per tant, de la

caritat teològica i té com a finalitat última l'amor a Crist. Per a Agustí, el pobre no és només algú a qui s'ajuda, sinó la presència sacramental del Senyor.

45. El Doctor de la Gràcia veia en la cura als pobres una prova concreta de la sinceritat de la fe. Qui diu estimar Déu i no es compadeix dels necessitats, menteix (cf. 1Jn 4,20). En comentar la trobada de Jesús amb el jove ric i el «tresor al cel» que està reservat als qui donen els seus béns als pobres (cf. Mt 19,21), Agustí posa en boca del Senyor les següents paraules: «He rebut la terra, donaré el cel. He rebut els béns temporals, donaré a canvi els béns eterns. He rebut el pa, donaré la vida. [...] He rebut hospitalitat a casa teva, però donaré la casa. He estat visitat en la malaltia, però donaré la meua salut. He estat visitat a la presó, però donaré la meua llibertat. El pa que vas donar als meus pobres s'ha consumit; mentre que el pa que jo donaré no només restaurarà les forces, sense que mai no s'esgotarà».[36] L'Altíssim no es deixa vèncer en generositat per aquells que el serveixen en els més necessitats; quan més gran és l'amor als pobres, més gran és la recompensa per part de Déu.

46. Aquesta mirada cristocèntrica i profundament eclesial porta a sostenir que les ofrenes, quan neixen de l'amor, no només alleugen la necessitat del germà, sinó que també purifiquen el cor de qui dona i està disposat a la conversió, «ja que l'almoïna serveix per esborrar els pecats de la vida passada, si canvies de vida».[37] Són, per dir-ho d'alguna manera, el camí ordinari de conversió de qui desitja seguir Crist amb cor indivís.

47. En una Església que reconeix en els pobres el rostre de Crist i en els béns l'instrument de la caritat, el pensament agustinianà continua sent una llum segura. Avui, la fidelitat als ensenyaments d'Agustí exigeix no només l'estudi de les seves obres, sinó la disposició a viure amb radicalitat la seva crida a la conversió, que inclou necessàriament el servei de la caritat.

48. Molts altres Pares de l'Església, tant orientals com occidentals, es van pronunciar sobre la primacia de l'atenció als pobres en la vida i missió de cada fidel cristià. Sobre aquest aspecte, en resum, es pot

afirmar que la teologia patristica va ser pràctica, apuntant a una Església pobra i per als pobres, recordant que l'Evangeli només s'anuncia bé quan arriba a tocar la carn dels darrers, i advertint que el rigor doctrinal sense misericòrdia és una paraula buida.

Tenir cura dels malalts

49. La compassió cristiana s'ha manifestat de manera peculiar en la cura dels malalts i els qui pateixen. A partir dels signes presents en el ministeri públic de Jesús —que guaria cecs, leprosos i paralítics—, l'Església entén com a part important de la seva missió la cura dels malalts, en els qui amb facilitat reconeix el Senyor crucificat. Sant Cebrià, durant una pesta a la ciutat de Cartago, on era bisbe, recordava als cristians la importància de la cura dels infectats en afirmar: «Aquesta epidèmia, aparentment tan horrible i funesta, posa a prova la justícia de cadascú i examina l'esperit dels homes, verificant si els sans serveixen als malalts, si els parents s'estimen sincerament, si els amos tenen pietat dels servents malalts, si els metges no abandonen els malalts que necessiten ajuda».[38] La tradició cristiana de visitar els malalts, de rentar-ne les ferides, de consolar els afligits no es redueix a una mera obra de filantropia, sinó que és una acció eclesial a través de la qual, en els malalts, els membres de l'Església «toquen la carn sofrent de Crist».[39]

50. Al segle XVI, sant Joan de Déu, en fundar l'Orde Hospitalari que porta el seu nom, va crear hospitals model que acollien tothom, independentment de la seva condició social o econòmica. La seva famosa expressió “Feu el bé, germans!” es va convertir en el lema de la caritat activa amb els malalts. Contemporàniament, sant Camil de Lel·lis va fundar l'Orde dels Ministres dels Malalts — els camils—, assumint com a missió servir els malalts amb dedicació total. La seva regla ordena que «cadascú demani al Senyor la gràcia de tenir un afecte maternal vers el seu proïsme, perquè el puguem servir amb tota caritat tant en l'ànima com el cos, perquè desitgem —amb la gràcia de Déu— servir tots els malalts amb el mateix afecte amb què una mare amorosa acostuma a assistir el seu fill únic malalt».[40] En

hospitals, camps de batalla, presons i carrers, els camils van encarnar la misericòrdia de Crist Metge.

51. Tenint cura dels malalts amb afecte maternal, com una mare té cura del seu fill, moltes dones consagrades van exercir un paper encara més difós en l'atenció sanitària dels pobres. Les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül, les Germanes Hospitalàries, les Petites Serventes de la Divina Providència i moltes altres Congregacions femenines es van convertir en una presència maternal i discreta als hospitals, asils i residències de persones grans. Hi duien medicines, escolta, presència i, sobretot, tendresa. Van construir, sovint amb les seves mans, estructures sanitàries en zones sense assistència mèdica. Ensenyaven higiene, atenien parts, medicaven amb saviesa natural i fe profunda. Les seves cases es convertien en oasis de dignitat on no era exclòs ningú. El toc de la compassió era el primer remei. Santa Lluïsa de Marillac escrivia a les seves germanes, les Filles de la Caritat, recordant-los que havien «rebut una benedicció especial de Déu per servir els pobres malalts als hospitals».[41]

52. Avui, aquest llegat continua als hospitals catòlics, els llocs de salut en les regions perifèriques, les missions sanitàries a les selves, els centres d'acollida per a toxicòmans i els hospitals de campanya en les zones de guerra. La presència cristiana al costat dels malalts revela que la salvació no és una idea abstracta, sinó una acció concreta. En el gest de netejar una ferida, l'Església proclama que el Regne de Déu comença entre els més vulnerables. I, en fer-ho, es manté fidel a Aquell que va dir: «Estava [...] malalt, i em vau visitar» (Mt 25,35.36). Quan l'Església s'agenolla al costat d'un leprós, a un infant desnodrit o a un moribund anònim, realitza la seva vocació més profunda: estimar el Senyor allà on Ell està més desfigurat.

La cura dels pobres en la vida monàstica

53. La vida monàstica, nascuda en el silenci dels deserts, va ser des dels seus inicis un testimoni de solidaritat. Els monjos ho deixaven tot —riquesa, prestigi, família— no només per menysprear les riqueses del món —*contemptus mundi*—, sinó per trobar, en aquest

despullament radical, el Crist pobre. Sant Basili el Gran, en la seva Regla, no veia cap contradicció entre la vida de pregària i recolliment dels monjos i l'acció en favor dels pobres. Per a ell, l'hospitalitat i la cura dels necessitats eren part integrant de l'espiritualitat monàstica, i els monjos, fins i tot després d'haver-ho deixat tot per abraçar la pobresa, havien d'ajudar els més pobres amb el seu treball, ja que «per tenir alguna cosa per donar als necessitats, és clar que hem de treballar amb diligència. [...] Aquesta regla de vida ens és útil no només per sotmetre el cos, sinó també per amor al proïsme, perquè, a través nostre, Déu també proveeixi als germans més feble d'allò que necessiten».[42]

54. Va construir a Cesarea, d'on era bisbe, un lloc conegut com Basileíades, que incloïa allotjaments, hospitals i escoles per als pobres i els malalts. El monjo, per tant, no era només un asceta, sinó un servidor. Basili demostrava així que per estar prop de Déu cal estar prop dels pobres. L'amor concret era criteri de santedat. Preguar i cuidar, contemplar i curar, escriure i acollir: tot era expressió del mateix amor a Crist.

55. A occident, sant Benet de Núrsia va elaborar una Regla que es convertiria en la columna vertebral de l'espiritualitat monàstica europea. En ella, l'acollida dels pobres i els pelegrins ocupa un lloc d'honor: «Que es mostri la màxima sol·licitud en l'acolliment dels pobres i dels pelegrins, perquè és en ells que s'acull més el Crist».[43] No es tractava només de paraules: els monestirs benedictins van ser, durant segles, llocs de refugi per a vídues, infants abandonats, pelegrins i captaires. Per a Benet, la vida comunitària era una escola de caritat. El treball manual no només tenia una funció pràctica, sinó que també formava el cor per al servei. Compartir entre els monjos, l'atenció als malalts i l'escolta dels més fràgils preparaven per acollir Crist, que arriba en la persona del pobre i l'estranger. L'hospitalitat monàstica benedictina es manté fins avui com a signe d'una Església que obre les portes, que acull sense preguntar, que guareix sense exigir res a canvi.

56. Els monestirs benedictins, amb el temps, es van convertir en llocs que contrastaven la cultura de l'exclusió. Els monjos cultivaven la terra, produïen aliments, preparaven medicines i els oferien, amb senzillesa, als més necessitats. El seu treball silenciós va ser ferment d'una nova civilització, on els pobres no eren un problema a resoldre, sinó germans i germanes a acollir. La regla del compartir, del treball comú i de l'assistència als vulnerables estructurava una economia solidària, en contrast amb la lògica de l'acumulació. El testimoni dels monjos mostrava que la pobresa voluntària, lluny de ser misèria, és camí de llibertat i comunió. No només ajudaven els pobres: es feien propers a ells, germans en el mateix Senyor. A les cel·les i claustres es formava una mística de la presència de Déu en els petits.

57. A més de l'assistència material, els monestirs van exercir un paper fonamental en la formació cultural i espiritual dels més humils. En temps de pesta, guerra o fam, eren llocs on el necessitat trobava pa i remeis, però també dignitat i paraula. Allà s'educava els orfes, es formava els aprenents i s'instruïa els camperols en tècniques agrícoles i en la lectura. El saber es compartia com a do i responsabilitat. L'abat era mestre i pare alhora, i l'escola monàstica era un lloc d'alliberament per a la veritat. Perquè, com escriu Joan Cassià, el monjo s'ha de caracteritzar per «la humilitat de cor, [...] que no porta al coneixement que infla, sinó al coneixement que il·lumina mitjançant la plenitud de la caritat».[44] En formar consciències i transmetre saviesa, els monjos van contribuir a una pedagogia cristiana d'inclusió. La cultura, marcada per la fe, es compartia amb senzillesa. El saber, quan està il·luminat per la caritat, es converteix en servei. D'aquesta manera, la vida monàstica es revelava com un estil de santedat i una forma concreta de transformació de la societat.

58. La tradició monàstica ensenya, per tant, que la pregària i la caritat, el silenci i el servei, les cel·les i els hospitals, formen un únic teixit espiritual. El monestir és lloc d'escolta i d'acció, d'adoració i de compartir. Sant Bernat de Claravall, gran reformador de l'Orde Cistercenc, «va reclamar amb decisió la necessitat d'una vida sòbria i moderada, tant en la taula com en la indumentària i en els edificis

monàstics, recomanant la sustentació i la sol·licitud pels pobres».[45] Per a ell, la compassió no era una opció accessòria, sinó el camí real per seguir Crist. La vida monàstica, per tant, quan és fidel a la seva vocació original, mostra que l'Església només serà plenament esposa del Senyor quan també sigui germana dels pobres. El claustre no és un mer refugi del món, sinó una escola en la qual s'aprèn a servir-lo millor. Allà on els monjos van obrir les seves portes als pobres, l'Església va revelar amb humilitat i fermesa que la contemplació no exclou la misericòrdia, sinó que l'exigeix com el seu fruit més pur.

Alliberar els captius

59. Des dels temps apostòlics, l'Església ha vist en l'alliberament dels oprimits un signe del Regne de Déu. Jesús mateix, en iniciar la seva missió pública, va proclamar: «L'Esperit del Senyor reposa sobre meu, ja que ell m'ha ungit per portar la bona nova als desvalguts, m'ha enviat a proclamar als captius la llibertat» (Lc 4,18). Els primers cristians, fins i tot en condicions precàries, pregaven i assistien els germans i germanes empresonats, com testifiquen els Fets dels Apòstols (cf. 12,5; 24,23) i diversos escrits dels Pares. Aquesta missió alliberadora es va prolongar al llarg dels segles mitjançant accions concretes, especialment quan el drama de l'esclavitud i el captiveri va marcar societats senceres.

60. Entre finals del segle XII i principis del XIII, quan molts cristians eren capturats al Mediterrani o esclavitzats en les guerres, van sorgir dos Ordes religiosos: l'Orde de la Santíssima Trinitat i de Redempció de Captius (trinitaris), fundat per sant Joan de Mata i sant Fèlix de Valois, i l'Orde de la Benaurada Mare de Déu de la Mercè (mercedaris), fundat per sant Pere Nolasc amb el suport de sant Ramon de Penyafort, dominic. Aquestes comunitats de consagrats van néixer amb el carisma específic d'alliberar els cristians esclavitzats, posant a disposició els seus béns[46] i sovint oferint a canvi la pròpia vida. Els trinitaris, amb el lema *Gloria Tibi Trinitas et captivis libertas* (Glòria a Vós, Trinitat, i llibertat als captius), i els mercedaris, que afegeixen un quart vot[47] als vots religiosos de pobresa, obediència i castedat, van donar testimoni que la caritat pot

ser heroica. L'alliberament dels captius era expressió de l'amor trinitari: un Déu que allibera no només de l'esclavitud espiritual, sinó també de l'opressió concreta. El gest de rescatar de l'esclavitud i de la presó es considera una prolongació del sacrifici redemptor de Crist, la sang del qual és el preu del nostre rescat (cf. 1Co 6,20).

61. L'espiritualitat original d'aquests Ordes estava profundament arrelada en la contemplació de la creu. Crist és el Redemptor dels captius per excel·lència, i l'Església, el seu cos, perllonga aquest misteri en el temps.^[48] Els religiosos no veien en el rescat una acció política o econòmica, sinó un acte quasi litúrgic, una ofrena sacramental de si mateixos. Molts van lliurar els seus cossos per substituir els presoners, complint literalment el manament: «Ningú no té un amor més gran que el qui dona la vida pels seus amics» (Jn 15,13). La tradició d'aquests Ordes no va cessar. Al contrari, va inspirar noves formes d'acció davant les esclavituds modernes: el tràfic de persones, el treball forçós, l'explotació sexual, les diverses addiccions.^[49] La caritat cristiana, quan s'encarna, es converteix en alliberadora. I la missió de l'Església, quan és fidel al seu Senyor, és sempre proclamar l'alliberament. Encara en els nostres dies, en què hi ha «milions de persones —infants, homes i dones de totes les edats — privats de la seva llibertat i obligats a viure en condicions similars a l'esclavitud»,^[50] l'esmentada herència és continuada per aquests Ordes i per altres Institucions i Congregacions que actuen en les perifèries urbanes, les zones de conflicte i els corredors migratoris. Quan l'Església s'agenolla per trencar les noves cadenes que empresonen els pobres, es converteix en signe de la Pasqua.

62. No es pot concloure aquesta reflexió sobre les persones privades de llibertat sense esmentar els reclusos que es troben en els diversos centres penitenciaris de preventius i de penats. Pel que fa a això, cal recordar les paraules que el papa Francesc va adreçar a un grup d'ells: «Per a mi, entrar en una presó és sempre un moment important, perquè la presó és un lloc de gran humanitat. [...] D'humanitat provada, a vegades fatigada per dificultats, sentiments de culpa, judicis, incomprensions, patiments, però alhora carregada de força, de desig de perdó, de desig de rescat».^[51] Aquest desig,

entre altres, també va ser assumit pels Ordes redemptors com un servei preferencial a l'Església. Com proclamava sant Pau: «Crist ens ha alliberat de l'esclavatge i vol que siguem lliures» (Ga 5,1). I aquesta llibertat no és només interior: es manifesta en la història com amor que cuida i allibera de tots els lligams.

Testimonis de la pobresa evangèlica

63. Al segle XIII, davant el creixement de les ciutats, la concentració de riqueses i l'aparició de noves formes de pobresa, l'Esperit Sant va suscitar en l'Església un nou tipus de consagració: els Ordes mendicants. A diferència del model monàstic estable, els mendicants van adoptar una vida itinerant, sense propietats personals ni comunitàries, confiant plenament en la Providència. No només servien els pobres: es feien pobres amb ells. Consideraven la ciutat com un nou desert i els marginats com a nous mestres espirituals. Aquests Ordes, com els franciscans, els dominics, els agustins i els carmelites, van representar una revolució evangèlica, en la que l'estil de vida senzill i pobre es converteix en un signe profètic per a la missió, revivint l'experiència de la primera comunitat cristiana (cf. Ac 4,32). El testimoni dels mendicants desafiava tant l'opulència clerical com la fredor de la societat urbana.

64. Sant Francesc d'Assís es va convertir en la icona d'aquesta primavera espiritual. Prenent la pobresa com a esposa, va voler imitar Crist pobre, nu i crucificat. En la seva Regla, demana als germans que «no s'apropiïn de res, ni casa, ni lloc, ni cap cosa. I que com a pelegrins i forasters en aquest segle, servint el Senyor en pobresa i humilitat, vagin per almoïna confiadament, i no s'han d'avergonyir, perquè el Senyor es va fer pobre per nosaltres en aquest món».[52] La seva vida va ser un continu desposseir-se: del palau al leprós, de l'eloqüència al silenci, de la possessió al do total. Francesc no va fundar un servei social, sinó una fraternitat evangèlica. Entre els pobres veia germans i imatges vives del Senyor. La seva missió era estar amb ells, per una solidaritat que superava les distàncies, per un amor compassiu. La seva pobresa era relacional: el duia a fer-se proper, igual, més encara, menor. La seva santedat brollava de la

convicció que només es rep Crist veritablement en el lliurament generós d'un mateix als germans.

65. Santa Clara d'Assís, inspirada per Francesc, va fundar l'Orde de les Dames Pobres, més tard anomenades clarisses. La seva lluita espiritual va consistir en mantenir fidelment l'ideal de la pobresa radical. Va rebutjar els privilegis pontificis que podrien garantir la seguretat material del seu monestir i, amb fermesa, va obtenir del papa Gregori IX l'anomenat *Privilegium Paupertatis*, que garantia el dret a viure sense posseir cap bé material.^[53] Aquesta opció expressava la confiança total en Déu i la consciència que la pobresa voluntària era una forma de llibertat i de profecia. Clara ensenyava a les seves germanes que Crist era la seva única herència i que res no havia d'enfosquir la comunió amb Ell. La seva vida orant i oculta va ser un crit contra la mundanitat i una defensa silenciosa dels pobres i oblidats.

66. Sant Domènec de Guzman, contemporani de Francesc, va fundar l'Orde de Predicadors amb un altre carisma, però amb la mateixa radicalitat. Desitjava anunciar l'Evangeli amb l'autoritat que brolla d'una vida pobra, convençut que la Veritat necessita testimonis coherents. L'exemple de la pobresa de vida acompanyava la Paraula predicada. Lliures del pes dels béns terrenals, els frares dominics podien dedicar-se millor a l'obra principal, és a dir, a la predicació. Anaven a les ciutats, sobretot a aquelles universitàries, per ensenyar la veritat de Déu.^[54] En dependre dels altres, demostraven que la fe no s'imposa, sinó que s'ofereix. I, en viure entre els pobres, aprenien la veritat de l'Evangeli "des de baix", com a deixebles del Crist humiliat.

67. Els Ordes mendicants van ser, així, una resposta viva a l'exclusió i la indiferència. No van proposar expressament reformes socials, sinó una conversió personal i comunitària a la lògica del Regne. La pobresa, en ells, no era conseqüència de l'escassetat de béns, sinó una elecció lliure: fer-se petits per acollir els petits. Com va dir Tomàs de Celano sobre Francesc: «Es deixa veure en ell el primer amador dels pobres, [...] desposseint-se dels seus vestits, vesteix amb

ells els pobres, als qui, si no encara de fet, sí de tot cor intenta assemblar-se».[55] Els mendicants s'han convertit en un signe d'una Església pelegrina, humil i fraterna, que viu entre els pobres no per estratègia proselitista, sinó per identitat. Ensenyen que l'Església és llum només quan es despulla de tot, i que la santedat passa per un cor humil i bolcat en els petits.

L'Església i l'educació dels pobres

68. Dirigint-se a alguns educadors, el papa Francesc va recordar que l'educació ha estat sempre una de les expressions més altes de la caritat cristiana: «La vostra és una missió plena d'obstacles però també d'alegries. [...] Una missió d'amor, perquè no es pot ensenyar sense estimar».[56] En aquest sentit, des dels primers temps, els cristians es van adonar que el saber allibera, dignifica i apropa a la veritat. Per a l'Església, ensenyar als pobres era un acte de justícia i de fe. Inspirada en l'exemple del Mestre, que ensenyava a la gent les veritats divines i humanes, l'Església va assumir la missió de formar els infants i els joves, especialment els més pobres, en la veritat i l'amor. Aquesta missió va prendre forma amb la fundació de Congregacions dedicades a l'educació popular.

69. Al segle XVI, sant Josep de Calassanç, impressionat per la falta d'instrucció i formació dels joves pobres de la ciutat de Roma, en unes sales annexes a l'església de Santa Dorotea al Trastevere, va crear la primera escola pública popular gratuïta d'Europa. Era la llavor de la qual després es desenvoluparia, amb dificultats, l'Orde de Clergues Regulars Pobres de la Mare de Déu de les Escoles Pies, anomenats escolapis, per tal de transmetre als joves «la ciència profana, igual que la saviesa de l'Evangeli, ensenyant-los a descobrir en els seus esdeveniments personals i en la història l'acció amorosa de Déu creador i redemptor».[57] De fet, podem considerar a aquest valent sacerdot com «el veritable fundador de l'escola catòlica moderna, que busca la formació integral de l'home i està oberta a tots».[58] Animat per la mateixa sensibilitat, al segle XVII sant Joan Baptista de La Salle, adonant-se de la injustícia causada per l'exclusió dels fills d'obriers i camperols del sistema educatiu de

França en aquell temps, va fundar els Germans de les Escoles Cristianes, amb l'ideal d'oferir-los educació gratuïta, una formació sòlida i un ambient fraternal. La Salle veia l'aula com un lloc per al desenvolupament humà, però també per a la conversió. Les seves escoles combinaven la pregària, el mètode, la disciplina i el compartir. Cada infant era considerat un do únic de Déu i l'acte d'ensenyar un servei al Regne de Déu.

70. Ja al segle XIX, també a França, sant Marcel·lí Champagnat va fundar l'Institut dels Germans Maristes de les Escoles, «sensible a les necessitats espirituals i educatives de la seva època, especialment a la ignorància religiosa i a les situacions d'abandonament que vivia particularment la joventut»,^[59] dedicant-se de ple, en una època en la qual l'accés a l'educació era encara privilegi d'uns pocs, a la missió d'educar i evangelitzar els infants i joves, sobretot els més necessitats. Amb el mateix esperit, a Torí, sant Joan Bosco va iniciar l'obra salesiana, basada en els tres principis del “sistema preventiu” —raó, religió i amor—^[60] i el beat Antonio Rosmini va fundar l'Institut de la Caritat, en el qual la “caritat intel·lectual” —juntament amb la “material” i, a la cúspide, l’“espiritual-pastoral”— es presentava com una dimensió indispensable per a qualsevol acció caritativa que mirés el bé i el desenvolupament integral de la persona.^[61]

71. Moltes Congregacions femenines també van ser protagonistes d'aquesta revolució pedagògica. Les ursulines, les monges de l'Orde de la Companyia de Maria Nostra Senyora, les Mestres Pies i moltes altres fundades especialment als segles XVIII i XIX van ocupar espais on l'Estat estava absent. Van crear escoles en petits pobles, en els suburbis i en els barris obrers. L'educació de les nenes, en particular, es va convertir en una prioritat. Les religioses alfabetitzaven, evangelitzaven, tractaven de qüestions pràctiques de la vida quotidiana, elevaven l'esperit a través del cultiu de les arts i, sobretot, formaven consciències. La seva pedagogia era senzilla: proximitat, paciència, dolçor. Ensenyaven a través de la vida, abans que amb paraules. En temps d'analfabetisme generalitzat i d'exclusió estructural, aquestes dones consagrades eren fars d'esperança. La

seva missió era formar el cor, ensenyar a pensar, promoure la dignitat. Combinant una vida de pietat i dedicació al proïsme, van combatre l'abandonament amb la tendresa de qui educa en nom de Crist.

72. Per a la fe cristiana, l'educació dels pobres no és un favor, sinó un deure. Els petits tenen dret a la saviesa, com a exigència bàsica per al reconeixement de la dignitat humana. Ensenyar-los és afirmar el seu valor, donar-los les eines per a transformar la seva realitat. La tradició cristiana entén que el coneixement és un do de Déu i una responsabilitat comunitària. L'educació cristiana forma no només professionals, sinó persones obertes al bé, a la bellesa i a la veritat. Per això, l'escola catòlica, quan és fidel al seu nom, es converteix en un espai d'inclusió, formació integral i promoció humana. Així, conjugant fe i cultura, se sembla futur, s'honra la imatge de Déu i es construeix una societat millor.

Acompanyar els migrants

73. L'experiència de la migració acompanya la història del poble de Déu. Abraham se'n va sense saber on va; Moisès condueix un poble pelegrí pel desert; Maria i Josep van fugir amb el Nen a Egipte. El mateix Crist, que «ha vingut a casa seva, i els seus no l'han acollit» (Jn 1,11), va viure entre nosaltres com a estranger. Per això, l'Església sempre ha reconegut en els migrants una presència viva del Senyor, que en el dia del judici dirà als que siguin a la seva dreta: «Quan era foraster, em vau acollir» (Mt 25,35).

74. Al segle XIX, quan milions d'europaus emigraven a la recerca de millors condicions de vida, dos grans sants es van destacar en l'atenció pastoral dels migrants: sant Joan Baptista Scalabrini i santa Francesca Xavier Cabrini. Scalabrini, bisbe de Piacenza, va fundar els Missioners de Sant Carles per acompanyar els migrants en les seves comunitats de destinació, oferint-los assistència espiritual, jurídica i material. Veia en els migrants els destinataris d'una nova evangelització, alertant sobre els riscos de l'explotació i la pèrdua de la fe en terra estrangera. Responent amb generositat al carisma que el Senyor li havia concedit, «Scalabrini mirava més enllà, mirava cap

al futur, cap a un món i una Església sense barreres, sense estrangers».[62] Santa Francesca Cabrini, nascuda a Itàlia i naturalitzada nord-americana, es va convertir en la primera ciutadana dels Estats Units en ser canonitzada. Per complir la seva missió d'atendre els emigrants, va creuar l'Atlàntic diverses vegades i «impulsada per una audàcia singular, va començar del no-res la construcció d'escoles, hospitals i orfenats per a multitud de desheretats que s'aventuraven a buscar feina en el nou món, sense conèixer la llengua i sense mitjans que els permetessin una inserció digna en la societat nord-americana, en la que sovint eren víctimes de persones sense escrúpols. El seu cor matern, que no es resignava mai, arribava a ells onsevulla que es trobessin: als tuguris, a les presons i a les mines».[63] L'Any Sant de 1950, el papa Pius XII la va proclamar patrona de tots els migrants.[64]

75. La tradició de l'activitat de l'Església amb i per als migrants continua, i avui aquest servei s'expressa en iniciatives com els centres d'acollida per a refugiats, les missions a les fronteres i els esforços de Càritas Internacional i altres institucions. El Magisteri contemporani reafirma clarament aquest compromís. El papa Francesc recordava que la missió de l'Església al costat dels migrants i refugiats és encara més àmplia, insistint en que «la resposta al desafiament plantejat per les migracions contemporànies es pot resumir en quatre verbs: acollir, protegir, promoure i integrar. Però aquests verbs no s'apliquen només als migrants i als refugiats. Expressen la missió de l'Església en relació a tots els habitants de les perifèries existencials, que han de ser acollits, protegits, promoguts i integrats».[65] I afegia: «Cada ésser humà és fill de Déu. En ell hi ha impresa la imatge de Crist. Es tracta, doncs, que nosaltres siguem els primers en veure'l i així puguem ajudar els altres a veure en l'emigrant i en el refugiat no sols un problema que ha de ser afrontat, sinó un germà i una germana que han de ser acollits, respectats i estimats, una ocasió que la Providència ens ofereix per a contribuir a la construcció d'una societat més justa, una democràcia més plena, un país més solidari, un món més fraternal i una comunitat cristiana més oberta, d'acord amb l'Evangelí».[66] L'Església, com a mare, camina amb els qui

caminen. On el món veu una amenaça, ella hi veu fills; on s'alcen murs, ella construeix ponts. Sap que l'anunci de l'Evangeli només és creïble quan es tradueix en gestos de proximitat i d'acollida; i que, en cada migrant rebutjat, és Crist mateix qui truca a les portes de la comunitat.

Al costat dels darrers

76. La santedat cristiana floreix, amb freqüència, als llocs més oblidats i ferits de la humanitat. Els més pobres entre els pobres —els qui no només no tenen béns, sinó tampoc veu ni reconeixement de la seva dignitat— ocupen un lloc especial en el cor de Déu. Són els preferits de l'Evangeli, els hereus del Regne (cf. Lc 6,20). És en ells on Crist continua patint i ressuscitant. És en ells on l'Església redescobreix la crida a mostrar la seva realitat més autèntica.

77. Santa Teresa de Calcuta, canonitzada el 2016, es va convertir en una icona universal de la caritat viscuda fins a l'extrem a favor dels més indigents, descartats per la societat. Fundadora de les Missioneres de la Caritat, va dedicar la seva vida als moribunds abandonats als carrers de l'Índia. Recollia els rebutjats, en rentava les ferides i els acompanyava fins al moment de la mort amb una tendresa que era pregària. El seu amor pels més pobres entre els pobres la duia no només a atendre'n les necessitats materials, sinó també a anunciar-los la bona nova de l'Evangeli: «Volem proclamar la bona nova als pobres que Déu els estima, que nosaltres els estimem, que ells són algú per a nosaltres, que ells també han estat creats per la mateixa mà amorosa de Déu, per a estimar i ser estimats. Els nostres pobres són grans persones, són persones molt estimables, no necessiten la nostra llàstima i simpatia, necessiten el nostre amor comprensiu. Necessiten el nostre respecte, necessiten que els tractem amb dignitat».[67] Tot això naixia d'una profunda espiritualitat que veia el servei als més pobres com a fruit de la pregària i de l'amor, que generen la veritable pau, com recordava el papa Joan Pau II als pelegrins que havien anat a Roma per a la seva beatificació: «On va trobar la mare Teresa la força per posar-se completament al servei dels altres? La va trobar en la pregària i en la

contemplació silenciosa de Jesucrist, del seu sant Rostre i del seu Sagrat Cor. Ho va dir ella mateixa: “El fruit del silenci és l’oració; el fruit de l’oració és la fe; el fruit de la fe és l’amor; el fruit de l’amor és el servei; i el fruit del servei és la pau”. [...] La pregària va omplir el seu cor de la pau de Crist i li va permetre irradiar-la als altres».[68] Teresa no es considerava una filantropa ni una activista, sinó esposa de Crist crucificat, a qui servia amb amor total en els germans que patien.

78. Al Brasil, santa Dulce dels Pobres, coneguda com “l’àngel bo de Bahia”, va encarnar el mateix esperit evangèlic amb trets brasilers. Referint-se a ella i a unes altres dues religioses canonitzades en la mateixa celebració, el papa Francesc va recordar l’amor que professaven als més marginats de la societat i va afirmar que les noves santes «ens mostren que la vida consagrada és un camí d’amor en les perifèries existencials del món».[69] La germana Dulce va enfrontar la precarietat amb creativitat, els obstacles amb tendresa, la carència amb fe indestructible. Va començar acollint malalts en un galliner, i des d’allà va fundar una de les obres socials més grans del país. Atenia milers de persones al dia, sense perdre mai la seva dolçor. Es va fer pobre amb els pobres per amor al summament Pobre. Vivia amb poca cosa, pregava amb fervor i servia amb alegria. La seva fe no l’allunyava del món, sinó que la sumia encara més profundament en els dolors dels darrers.

79. Es podria recordar també sant Benito Menni i les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor de Jesús, al costat de les persones amb discapacitats; sant Carles de Foucauld entre les comunitats del Sàhara; santa Katharine Drexel, al costat dels grups més desafavorits de l’Amèrica del Nord; la germana Emmanuelle amb els recol·lectors de brossa al barri d’Ezbet El Nakhl, a la ciutat d’El Caire; i moltíssimes més. Cadascú a la seva manera va descobrir que els més pobres no són mers objectes de compassió, sinó mestres de l’Evangeli. No es tracta de “portar-los a Déu”, sinó de trobar-lo en ells. Tots aquests exemples ensenyen que servir els pobres no és un gest de dalt a baix, sinó una trobada entre iguals, on Crist es revela i és adorat. Sant Joan Pau II ens recordava que «en la persona dels

pobres hi ha una presència especial [de Crist], que imposa a l'Església una opció preferencial per ells».[70] Per tant, quan l'Església s'inclina fins a terra per tenir cura dels pobres, assumeix la seva postura més elevada.

Moviments populars

80. Hem de reconèixer també que, al llarg de la història cristiana, l'ajuda als pobres i la lluita pels seus drets no han implicat només els individus, algunes famílies, les institucions o les comunitats religioses. Han existit, i existeixen, diversos moviments populars, integrats per laics i guiats per líders populars, moltes vegades sota sospita o fins i tot perseguits. Em refereixo a un «conjunt de persones que no caminen com a individus sinó com l'entramat d'una comunitat de tots i per a tots, que no pot deixar que els més pobres i febles es quedin enrere. [...] Els líders populars, aleshores, són aquells que tenen la capacitat d'incorporar tothom. [...] Els joves malmesos i crucificats no els fan pas fàstic ni por».[71]

81. Aquests líders populars saben que la solidaritat «també és lluitar contra les causes estructurals de la pobresa, la desigualtat, la falta de feina, la terra i l'habitatge, la negació dels drets socials i laborals. És enfrontar els efectes destructors de l'imperi dels diners. [...] La solidaritat, entesa en el seu sentit més profund, és una manera de fer història i això és el que fan els moviments populars».[72] Per aquesta raó, quan les diferents institucions pensen en les necessitats dels pobres es requereix «que incloguin els moviments populars i animin les estructures de govern locals, nacionals i internacionals amb aquest torrent d'energia moral que sorgeix de la incorporació dels exclosos en la construcció del destí comú».[73] Els moviments populars, efectivament, ens conviden a superar «aquesta idea de les polítiques socials concebudes com una política *vers* els pobres però mai *amb* els pobres, mai *dels* pobres i molt menys inserida en un projecte que reunifiqui els pobles».[74] Si els polítics i els professionals no els escolten, «la democràcia s'atrofia, es converteix en un nominalisme, una formalitat, perd representativitat, es va desencarnant perquè deixa fora el poble en la seva lluita quotidiana

per la dignitat, en la construcció del seu destí».[75] El mateix s'ha de dir de les institucions de l'Església.

CAPÍTOL QUART

UNA HISTÒRIA QUE CONTINUA

El segle de la Doctrina Social de l'Església

82. L'acceleració de les transformacions tecnològiques i socials dels darrers dos segles, plena de tràgiques contradiccions, no només ha estat patida, sinó també afrontada i pensada pels pobres. Els moviments de treballadors, de dones i de joves, així com la lluita contra la discriminació racial, han donat lloc a una nova consciència de la dignitat dels marginats. També l'aportació de la Doctrina Social de l'Església té en si aquesta arrel popular que cal no oblidar; seria inimaginable la seva relectura de la revelació cristiana en les modernes circumstàncies socials, laborals, econòmiques i culturals sense els laics cristians bregant amb els desafiaments del seu temps. Al seu costat van treballar religioses i religiosos, testimonis d'una Església en sortida dels camins ja recorreguts. El canvi d'època que afrontem ara fa encara més necessària la contínua interacció entre els batejats i el Magisteri, entre els ciutadans i els experts, entre el poble i les institucions. En particular, es reconeix novament que la realitat es veu millor des dels marges i que els pobres són subjectes d'una intel·ligència específica, indispensable per a l'Església i la humanitat.

83. El Magisteri dels darrers cent cinquanta anys ofereix una autèntica font d'ensenyaments referits als pobres. D'aquesta manera, els bisbes de Roma s'han fet veu de noves consciències, preses en consideració per al discerniment eclesial. Per exemple, a la carta encíclica *Rerum novarum* (1891), Lleó XIII va afrontar la qüestió del treball, posant al descobert la situació intolerable de molts obrers de la indústria, proposant la instauració d'un ordre social just. Altres pontífexs també s'han expressat en aquesta línia. Amb l'encíclica *Mater et magistra* (1961) sant Joan XXIII es va fer promotor d'una justícia de dimensions mundials: els països rics no podien romandre

indiferents davant dels països oprimits per la fam i la misèria, sinó que estaven cridats a socórrer-los generosament amb tots els recursos.

84. El Concili Vaticà II representa una etapa fonamental en el discerniment eclesial en relació amb els pobres, a la llum de la Revelació. Si bé en els documents preparatoris aquest tema va ser marginal, des del radiomissatge de l'11 de setembre de 1962, a un mes de l'obertura del Concili, sant Joan XXIII va centrar l'atenció sobre aquest amb paraules inoblidables: «L'Església es presenta com és i com vol ser, com a Església de tots, en particular com l'Església dels pobres».[76] Va ser, doncs, el gran treball de bisbes, teòlegs i experts preocupats per la renovació de l'Església –amb el suport del mateix sant Joan XXIII– el que va reorientar el Concili. És fonamental la naturalesa cristocèntrica, és a dir, doctrinal i no només social, d'aquest ferment. Nombrosos pares conciliars, en efecte, van afavorir la consolidació de la consciència, ben expressada pel cardenal Lercaro en la seva memorable intervenció del 6 de desembre de 1962, que «el misteri de Crist en l'Església és sempre, però sobretot avui, el misteri de Crist en els pobres»,[77] i que «no es tracta d'un tema més».[78] L'arquebisbe de Bolonya, preparant el text d'aquesta intervenció, anotava: «Aquesta és l'hora dels pobres, dels milions de pobres que són a tota la terra, aquesta és l'hora del misteri de l'Església mare dels pobres, aquesta és l'hora del misteri de Crist sobretot en el pobre».[79] Es perfilava així la necessitat d'una nova forma eclesial, més senzilla i sòbria, que impliqués tot el poble de Déu i la seva figura històrica. Una Església més semblant al seu Senyor que a les potències mundanes, adreçada a estimular en tota la humanitat un compromís concret per resoldre el gran problema de la pobresa en el món.

85. Sant Pau VI, en ocasió de l'obertura de la segona sessió del Concili, va reprendre el tema plantejat pel seu predecessor respecte a l'Església que mira amb particular interès «els pobres, els necessitats, els afligits i els malalts, els presoners, els que passen fam; és a dir, mira d'una manera particular aquella part d'humanitat que sofreix i que plora; perquè ella sap que aquests homes li

pertanyen de dret evangèlic».[80] A l'Audiència general de l'11 de novembre de 1964, va subratllar que «el pobre és representant de Crist» i, apropant la imatge del Senyor en els últims a la que es manifesta en el Papa, va afirmar: «La representació de Crist en el pobre és universal, tot pobre reflecteix Crist; la del Papa és personal. [...] El pobre i Pere poden coincidir, poden ser la mateixa persona, revestida d'una doble representació: la de la pobresa i la de l'autoritat».[81] D'aquesta manera, el vincle intrínsec entre l'Església i els pobres era expressat simbòlicament amb una claredat original.

86. En la constitució pastoral *Gaudium et spes*, actualitzant l'herència dels Pares de l'Església, el Concili va afirmar amb força el destí universal dels béns de la terra i la funció social de la propietat que se'n deriva: «Déu ha destinat la terra i tot el que conté a l'ús de tots els homes i pobles, talment que els béns creats han d'arribar a tothom. [...] Per això l'home, en usar-ne, ha de considerar les coses exteriors que legítimament posseeix, no solament com a pròpies d'ell, sinó també com a comunes, en el sentit que puguin aprofitar no tan sols a ell sinó també als altres. D'altra banda, pertoca a tothom el dret de tenir la part de béns suficient per a ell i la seva família. [...] I el qui es troba en extrema necessitat té dret a procurar-se, de les riqueses d'altri, allò que li és necessari. [...] La mateixa propietat privada té per la seva naturalesa també una funció social que es fonamenta en la llei de la destinació comuna dels béns. Si es negligeix aquesta funció social, la propietat pot esdevenir molt sovint ocasió de cobdícies i de greus desordres».[82] Aquesta convicció va ser impulsada novament per sant Pau VI a l'encíclica *Populorum progressio*, on llegim que ningú no pot considerar-se autoritzat a «reservar-se en ús exclusiu el que supera la pròpia necessitat quan als altres els falta el necessari».[83] En la seva intervenció a les Nacions Unides, el papa Montini es va presentar com a advocat dels pobles pobres,[84] sol·licitant a la comunitat internacional l'edificació d'un món solidari.

87. Amb sant Joan Pau II es consolida, almenys a nivell doctrinal, la relació preferencial de l'Església amb els pobres. El seu magisteri ha reconegut, en efecte, que l'opció pels pobres és una «forma

especialde primacia en l'exercici de la caritat cristiana, de la qual en dona testimoni tota la tradició de l'Església».[85] A l'encíclica *Sollicitudo rei socialis* escriu també que avui, atesa la dimensió mundial que ha adquirit la qüestió social, «aquest amor preferencial, amb les decisions que ens inspira, no pot deixar d'abastar les immenses munions de famolencs, captaires, sense sostre, sense atencions mèdiques i, sobretot, sense esperança d'un futur millor: no es pot oblidar l'existència d'aquesta realitat. Ignorar-ho significaria assemblear-nos al "ric epuló" que fingia no conèixer el captaire Llàtzer, postrat a la porta (cf. Lc 16,19-31)».[86] El seu ensenyament sobre el treball adquireix importància quan volem pensar en el rol actiu dels pobres en la renovació de l'Església i de la societat, deixant enrere el paternalisme de la mera assistència de les seves necessitats immediates. A l'encíclica *Laborem exercens* afirma que «el treball humà és una clau, potserla clau essencial, de tota la qüestió social».[87]

88. Davant de les múltiples crisis que han caracteritzat el començament del tercer mil·lenni, la lectura de Benet XVI es fa més marcadament política. Així, a la carta encíclica *Caritas in veritate* afirma que «s'estima el proïsme més eficaçment com més es treballa per un bé comú que respongui també a les seves necessitats reals».[88] A més, observa que «la fam no depèn tant de l'escassetat material com de la insuficiència de recursos socials, el més important dels quals és de tipus institucional. És a dir, falta un sistema d'institucions econòmiques capaces, tant d'assegurar que es tingui accés a l'aigua i a l'àpat de manera regular i adequada des del punt de vista nutricional, com d'afrontar les exigències relacionades amb les necessitats primàries i amb les emergències de crisis alimentàries reals, provocades per causes naturals o per la irresponsabilitat política nacional i internacional».[89]

89. El papa Francesc ha reconegut com, a més del magisteri dels bisbes de Roma, en els darrers decennis s'han fet cada vegada més freqüents els posicionaments adoptats per les Conferències episcopals nacionals i regionals sobre això. Per exemple, ell va poder testimoniar en primera persona el compromís particular de

l'episcopat llatinoamericà en reflexionar sobre la relació de l'Església amb els pobres. En el període postconciliar, a gairebé tots els països de l'Amèrica Llatina es va sentir fortament la identificació de l'Església amb els pobres i la participació activa en el seu rescat. Va ser el cor mateix de l'Església el que es va commoure davant de tanta gent pobre que patia desocupació, subocupació, salaris inícs i estava obligada a viure en condicions miserables. El martiri de sant Óscar Romero, arquebisbe de Sant Salvador, fou alhora un testimoni i una exhortació viva per a l'Església. Ell va sentir com a propi el drama de la gran majoria dels seus fidels i els va fer el centre de la seva opció pastoral. Les Conferències de l'Episcopat Llatinoamericà a Medellín, Puebla, Santo Domingo i Aparecida constitueixen etapes significatives també per a tota l'Església. Jo mateix, missioner durant llargs anys al Perú, dec molt a aquest camí de discerniment eclesial, que el papa Francesc ha sabut unir sàviament al d'altres esglésies particulars, especialment les del Sud global. Ara em voldria referir a dos temes específics d'aquest magisteri episcopal.

Estructures de pecat que causen pobresa i desigualtats extremes

90. A Medellín, els bisbes es van pronunciar a favor de l'opció preferencial pels pobres: «Crist, el nostre Salvador, no només va estimar els pobres, sinó que “sent ric es va fer pobre”, va viure en la pobresa, va centrar la seva missió en l'anunci als pobres del seu alliberament i va fundar la seva Església com a signe d'aquesta pobresa entre els homes. [...] La pobresa de tants germans clama justícia, solidaritat, testimoniatge, compromís, esforç i superació per al compliment ple de la missió salvífica encomanada per Crist».[90] Els bisbes van afirmar amb força que l'Església, per ser plenament fidel a la seva vocació, no només ha de compartir la condició dels pobres, sinó també posar-se de la seva banda, comprometent-se diligentment en la seva promoció integral. La Conferència de Puebla, davant l'agreujament de la pobresa a Amèrica Llatina, va confirmar la decisió de Medellín amb una opció franca i profètica a favor dels pobres, i va qualificar les estructures d'injustícia com a “pecat social”.

91. La caritat és una força que canvia la realitat, una autèntica potència històrica de canvi. És la font a què ha de fer referència tot compromís per «resoldre les causes estructurals de la pobresa»,^[91] i dur-ho a terme urgentment. Faig vots, per tant, perquè «creixi el nombre de polítics capaços d'entrar en un autèntic diàleg que s'orienti eficaçment a guarir les arrels profundes i no l'aparença dels mals del nostre món»,^[92] perquè «es tracta d'escoltar el clamor de pobles sencers, dels pobles més pobres de la terra».^[93]

92. Per tant, cal continuar denunciant la “dictadura d’una economia que mata” i reconèixer que «mentre els guanys d’uns pocs creixen exponencialment, els de la majoria es queden cada vegada més lluny del benestar d’aquesta minoria feliç. Aquest desequilibri prové d’ideologies que defensen l’autonomia absoluta dels mercats i l’especulació financera. D’aquí que neguin el dret de control dels Estats, encarregats de vetllar pel bé comú. S’instaura una nova tirania invisible, a vegades virtual, que imposa, de forma unilateral i implacable, les seves lleis i les seves regles».^[94] Encara que no falten diferents teories que intenten justificar l’estat actual de les coses, o explicar que la racionalitat econòmica ens exigeix que esperem que les forces invisibles del mercat ho resolguin tot, la dignitat de cada persona humana ha de ser respectada ara, no demà, i la situació de misèria de moltes persones a qui aquesta dignitat es nega ha de ser una crida constant per a la nostra consciència.

93. A l’encíclica *Dilexit nos*, el papa Francesc ha recordat com el pecat social pren la forma d’“estructura de pecat” a la societat, que «moltes vegades [...] s’insereix en una mentalitat dominant que considera normal o racional allò que en realitat és només egoisme i indiferència. Aquest fenomen es pot definir com l’“alienació social”». ^[95] Es torna normal ignorar els pobres i viure com si no existissin. Es presenta com a elecció racional organitzar l’economia demanant sacrificis al poble, per assolir certs objectius que interessin als poderosos; mentre que als pobres només els queden promeses de “gotes” que cauran, fins que una nova crisi global els porti de tornada a la situació anterior. És una autèntica alienació aquella que només porta a trobar excuses teòriques i no a tractar de resoldre avui els

problemes concrets dels que pateixen. Ja ho deia sant Joan Pau II: «Està alienada una societat que, en les seves formes d'organització social, de producció i de consum, fa més difícil la realització d'aquesta donació i la formació d'aquesta solidaritat interhumana».

[96]

94. Hem de comprometre'ns cada vegada més per resoldre les causes estructurals de la pobresa. És una urgència que «no pot esperar, no sols per una exigència pragmàtica d'obtenir resultats i d'ordenar la societat, sinó per guarir-la d'una malaltia que la fa fràgil i indigna i que només podrà dur-la a noves crisis. Els plans assistencials, que atenen certes urgències, sols haurien de pensar-se com a respostes passatgeres».[97] La manca d'equitat «és arrel dels mals socials».[98] En efecte, «moltes vegades es percep que, de fet, els drets humans no són iguals per a tothom».[99]

95. Resulta que «en el vigent model “exitista” i “privatista” no sembla tenir sentit invertir perquè els lents, febles o menys dotats puguin obrir-se camí en la vida».[100] La pregunta recurrent és sempre la mateixa: Els menys dotats no són persones humanes? Els febles no tenen la nostra mateixa dignitat? Els que van néixer amb menys possibilitats valen menys com a éssers humans, i només s'han de limitar a sobreviure? De la nostra resposta a aquests interrogants en depèn el valor de les nostres societats i també el nostre futur. O reconquerim la nostra dignitat moral i espiritual, o caiem com en un pou de brutícia. Si no ens aturem a prendre'ns les coses de debò continuarem així, de manera explícita o dissimulada, legitimant «el model distributiu actual, en què una minoria es creu amb el dret de consumir en una proporció que seria impossible generalitzar, perquè el planeta no podria ni tan sols contenir els residus de semblant consum».[101]

96. Entre les qüestions estructurals —que no és possible imaginar que es resolguin de dalt i que requereixen ser assumides com més aviat millor— hi ha el tema dels llocs, els espais, les cases i les ciutats on els pobres viuen i transiten. Ho sabem, «que boniques que són les ciutats que superen la desconfiança malaltissa i integren els

diferents, i que fan d'aquesta integració un nou factor de desenvolupament! Que belles són les ciutats que, fins i tot en el disseny arquitectònic, són plenes d'espais que connecten, relacionen, afavoreixen el reconeixement de l'altre!». [102] Alhora, «no podem deixar de considerar els efectes de la degradació ambiental, de l'actual model de desenvolupament i de la cultura del rebuig en la vida de les persones». [103] De fet, «la deterioració de l'ambient i la de la societat afecten d'una manera especial els més febles del planeta». [104]

97. Per tant, és responsabilitat de tots els membres del poble de Déu fer sentir, de diferents maneres, una veu que desperti, que denunciï i que s'exposi, fins i tot a cost de semblar “estúpids”. Les estructures d'injustícia han de ser reconegudes i destruïdes amb la força del bé mitjançant un canvi de mentalitat, però també amb l'ajuda de les ciències i la tècnica, mitjançant el desenvolupament de polítiques eficaces en la transformació de la societat. Sempre cal recordar que la proposta de l'Evangeli no és només una relació individual i íntima amb el Senyor. La proposta és més àmplia: «és el Regne de Déu (cf. Lc 4,43); es tracta d'estimar Déu que regna en el món. En la mesura en què ell aconsegueixi de regnar entre nosaltres, la vida social serà àmbit de fraternitat, de justícia, de pau, de dignitat per a tothom. Llavors, tant l'anunci com l'experiència cristiana tendeixen a provocar conseqüències socials. Busquem el seu Regne». [105]

98. En fi, un document que al principi no va ser ben acollit per alguns, ens ofereix una reflexió sempre actual: «Als defensors de “l'ortodòxia”, de vegades s'adreça el retret de passivitat, d'indulgència o de complicitat culpables respecte a situacions d'injustícia intolerables i dels règims polítics que les mantenen. La conversió espiritual, la intensitat de l'amor a Déu i al proïsme, el zel per la justícia i la pau, el sentit evangèlic dels pobres i de la pobresa són requerits a tots, i especialment als pastors i als responsables. La preocupació per la puresa de la fe ha d'anar unida a la preocupació per aportar, amb una vida teològica integral, la resposta d'un testimoni eficaç de servei al proïsme i, particularment, al pobre i a l'oprimit». [106]

Els pobres com a subjectes

99. Un do fonamental per al camí de l'Església universal està representat pel discerniment de la Conferència d'Aparecida, on els bisbes llatinoamericans van explicitar que l'opció preferencial de l'Església pels pobres «està implícita en la fe cristològica en aquell Déu que s'ha fet pobre per nosaltres, per enriquir-nos amb la seva pobresa.^[107] En el document es contextualitza la missió en l'actual situació del món globalitzat, amb els seus nous i dramàtics desequilibris,^[108] i els bisbes, en el missatge final, escriuen: «Les agudes diferències entre rics i pobres ens conviden a treballar amb més interès en ser deixebles que saben compartir la taula de la vida, taula de tots els fills i filles del Pare, taula oberta, influent, en què no falti ningú. Per això reafirmem la nostra opció preferencial i evangèlica pels pobres».^[109]

100. Al mateix temps, el document —aprofundint un tema ja present a les Conferències precedents de l'episcopat d'Amèrica Llatina— insisteix en la necessitat de considerar les comunitats marginades com a *subjectes* capaços de crear la seva pròpia cultura, més que com a *objectes* de beneficència. Això implica que aquestes comunitats tenen el dret de viure l'Evangelí, de celebrar i comunicar la fe segons els valors presents en la seva cultura. L'experiència de la pobresa els dona la capacitat per reconèixer aspectes de la realitat que altres no són capaços de veure, i per això la societat necessita escoltar-los. El mateix val per a l'Església, que ha de valorar positivament la manera “popular” que ells tenen de viure la fe. Un bonic text del document final d'Aparecida ens ajuda a reflexionar sobre aquest punt, per trobar l'actitud correcta: «Només la proximitat que ens fa amics ens permet apreciar profundament els valors dels pobres d'avui, els seus anhels legítims i la seva pròpia manera de viure la fe. [...] Dia a dia, els pobres es fan subjectes de l'evangelització i de la promoció humana integral: eduquen els seus fills a la fe, viuen una solidaritat constant entre parents i veïns, busquen constantment Déu i donen vida al pelegrinar de l'Església. A la llum de l'Evangelí reconeixem la seva immensa dignitat i el seu valor sagrat als ulls de Crist, pobre

com ells i exclòs entre ells. Des d'aquesta experiència creient, hi compartirem la defensa dels seus drets».[110]

101. Tot això comporta la presència d'un aspecte en l'opció pels pobres que hem de recordar constantment: aquesta opció, en efecte, exigeix de part nostra «una atenció posada en l'altre. [...] Aquesta atenció amant és l'inici d'una veritable preocupació per la seva persona, a partir de la qual desitjo buscar efectivament el seu bé. Això implica valorar el pobre en la seva bondat pròpia, amb la seva manera de ser, amb la seva cultura, amb la seva manera de viure la fe. El veritable amor sempre és contemplatiu, ens permet de servir a l'altre no per necessitat o per vanitat, sinó perquè ell és bonic, més enllà de la seva aparença. [...] Només des d'aquesta proximitat real i cordial podem acompanyar-los adequadament en el seu camí d'alliberació».[111] Per això, dirigeixo un agraïment sincer a tots els que han escollit viure entre els pobres; és a dir, a aquells que no els van a visitar de tant en tant, sinó que viuen amb ells i com ells. Aquesta és una opció que ha de trobar lloc entre les formes més altes de vida evangèlica.

102. En aquesta perspectiva, apareix clarament la necessitat que «tots ens deixem evangelitzar»[112] pels pobres, i que tots reconeguem «la misteriosa saviesa que Déu vol comunicar-nos a través d'ells».[113] Crescuts en l'extrema precarietat, aprenent a sobreviure enmig de les condicions més difícils, confiant en Déu amb la certesa que ningú més no les pren seriosament, ajudant-se mútuament en els moments més obscurs, els pobres han après moltes coses que conserven en el misteri del seu cor. Aquells d'entre nosaltres que no han experimentat situacions semblants, d'una vida viscuda al límit, segurament tenen molt a rebre d'aquesta font de saviesa que constitueix l'experiència dels pobres. Només comparant les nostres queixes amb els seus sofriments i privacions, és possible rebre un retret que ens convidi a simplificar la nostra vida.

CAPÍTOL CINQUÈ

UN DESAFIAMENT PERMANENT

103. He decidit recordar aquesta bimil·lenària història d'atenció eclesial als pobres i amb els pobres per mostrar que aquesta forma part essencial del camí ininterromput de l'Església. La cura dels pobres forma part de la gran Tradició de l'Església, com un far de llum que, des de l'Evangelí, ha il·luminat els cors i els passos dels cristians de tots els temps. Per tant, hem de sentir la urgència de convidar tothom a submergir-se en aquest riu de llum i de vida que prové del reconeixement de Crist en el rostre dels necessitats i dels qui pateixen. L'amor als pobres és un element essencial de la història de Déu amb nosaltres i, des del cor de l'Església, prorromp com una crida contínua en els cors dels creients, tant en les comunitats com en cadascun dels fidels. L'Església, com a Cos de Crist, sent com a “carn” pròpia la vida dels pobres, que són part privilegiada del poble que va en camí. Per això, l'amor als qui són pobres —en qualsevol manera que es manifesti aquesta pobresa— és la garantia d'una Església evangèlica fidel al cor de Déu. De fet, cada renovació eclesial ha tingut sempre com a prioritat l'atenció preferencial pels pobres, que es diferencia tant en les motivacions com en l'estil de les activitats de qualsevol altra organització humanitària.

104. El cristià no pot considerar els pobres només com un problema social; aquests són una “qüestió familiar”, són “dels nostres”. La nostra relació amb ells no es pot reduir a una activitat o a una oficina de l'Església. Com ensenya la Conferència d' Aparecida, «se'ns demana dedicar temps als pobres, donar-los una atenció amable, escoltar-los amb interès, acompanyar-los en els moments més difícils, elegint-los per compartir hores, setmanes o anys de la nostra vida, i cercant, des d'ells, la transformació de la seva situació. No podem oblidar que Jesús mateix ho va proposar amb la seva manera d'actuar i amb les seves paraules».^[114]

El bon samarità de nou

105. La cultura dominant dels inicis d'aquest mil·lenni instiga a abandonar els pobres al seu propi destí, no jutjar-los dignes d'atenció i molt menys d'estima. A l'encíclica *Fratelli tutti* el papa Francesc ens convidava a reflexionar sobre la paràbola del bon samarità (cf.

Lc10,25-37), precisament per aprofundir en aquest punt. En aquesta paràbola veiem que, davant d'aquell home ferit i abandonat pel camí, les actituds dels que passen són diferents. Només el bon samarità s'ocupa de tenir-ne cura. Aleshores torna la pregunta que interpel·la cadascú en primera persona: «Amb qui t'identifiques? Aquesta pregunta és crua, directa i determinant. A quin d'ells t'assembles? Ens cal reconèixer la temptació que ens envolta de desentendre'ns dels altres; especialment dels més febles. Diguem-ho, hem crescut en molts aspectes, encara que som analfabets en acompanyar, cuidar i sostenir els més fràgils i febles de les nostres societats desenvolupades. Ens acostumem a mirar al costat, a passar pel costat, a ignorar les situacions fins que aquestes ens colpegen directament».[115]

106. I ens fa molt bé descobrir que aquella escena del bon samarità es repeteix també avui. Recordem aquesta situació dels nostres dies: «Quan trobo una persona dormint a la intempèrie, en una nit freda, puc sentir que aquest fardell és un imprevist que m'interromp, un delinqüent ociós, un destorb en el meu camí, un agulló molest per a la meva consciència, un problema que han de resoldre els polítics, i potser fins i tot unes escombraries que embruten l'espai públic. O puc reaccionar des de la fe i la caritat, i reconèixer en ell un ésser humà amb la meva mateixa dignitat, una creatura infinitament estimada pel Pare, una imatge de Déu, un germà redimit per Jesucrist. Això és ser cristians! O per ventura pot entendre's la santedat al marge d'aquest reconeixement viu de la dignitat de tot ésser humà?».[116] Què va fer el bon samarità?

107. La pregunta esdevé urgent, perquè ens ajuda a adonar-nos d'una falta greu en les nostres societats i també en les nostres comunitats cristianes. El fet és que moltes formes d'indiferència que avui trobem «són signes d'un estil de vida generalitzat, que es manifesta de diverses maneres, potser més subtils. A més, com que tots estem molt concentrats en les nostres pròpies necessitats, veure algú patint ens molesta, ens pertorba, perquè no volem perdre el nostre temps per culpa dels problemes aliens. Aquests són símptomes d'una societat malalta, perquè busca construir-se d'esquena al dolor. Millor

no caure en aquesta misèria. Mirem el model del bon samarità».[117] Les darreres paraules de la paràbola evangèlica —«Doncs tu fes igual» (Lc 10,37)— són un manament que un cristià ha de sentir ressonar cada dia en el seu cor.

Un desafiament ineludible per a l'Església d'avui

108. En una època particularment difícil per a l'Església de Roma, quan les institucions imperials estaven col·lapsant sota la pressió dels bàrbars, sant Gregori el Gran amonestava els seus fidels d'aquesta manera: «Cada dia, si el busquem, trobem Llàtzer, i, encara que no el busquem, el tenim a la vista. Veieu que a totes hores es presenten els pobres i que ara ens demanen ells, que després vindran com a intercessors nostres. [...] No perdeu el temps de la misericòrdia; no feu cas omís dels remeis que heu rebut».[118] No sense valentia, ell desafiava els prejudicis generalitzats envers els pobres, com els dels que els consideraven responsables de la seva pròpia misèria: «Quan veieu que alguns pobres fan algunes coses reprehensibles: no els menyspreu, no desconfieu, perquè potser la farga de la pobresa purifica l'excés d'alguna maldat petitíssima».[119] No poques vegades, la riquesa ens torna cecs, fins al punt de pensar que la nostra felicitat només es pot fer si aconseguim prescindir dels altres. En això, els pobres poden ser per a nosaltres com a mestres silenciosos, tornant el nostre orgull i arrogància en una justa humilitat.

109. Si és veritat que els pobres són sostinguts pels qui tenen mitjans econòmics, també es pot afirmar amb certesa el contrari. Aquesta és una sorprenent experiència corroborada per la mateixa tradició cristiana i que esdevé un veritable punt d'inflexió en la nostra vida personal, quan ens adonem que justament els pobres són els que ens evangelitzen. De quina manera? Els pobres, en el silenci de la seva mateixa condició, ens col·loquen davant de la realitat de la nostra debilitat. L'ancià, per exemple, amb la feblesa del seu cos, ens recorda la nostra vulnerabilitat, tot i que busquem amagar-la darrere del benestar o de l'aparença. A més, els pobres ens fan reflexionar sobre la precarietat d'aquell orgull agressiu amb què sovint afrontem

les dificultats de la vida. En essència, ells revelen la nostra fragilitat i el buit d'una vida aparentment protegida i segura. Respecte d'això, tornem a escoltar aquestes paraules de sant Gregori Magne: «Que ningú, doncs, es consideri segur dient: Au, jo no robo l'aliè, sinó que gaudeixo bonament dels béns que he rebut; perquè aquest ric no va ser castigat precisament per robar allò aliè, sinó perquè va reservar malament per a ell tot sol els béns que havia rebut. També això el va portar a l'infern: no viure temorós enmig de la seva felicitat, fer servir en la seva arrogància els dons rebuts, no tenir entranyes de caritat».[120]

110. Per a nosaltres cristians, la qüestió dels pobres porta a allò essencial de la nostra fe. L'opció preferencial pels pobres, és a dir, l'amor de l'Església cap a ells, com ensenyava sant Joan Pau II, «és determinant i pertany a la seva tradició constant, la impulsa a dirigir-se al món en què, malgrat el progrés tecnicoeconòmic, la pobresa amenaça d'assolir formes gegantines».[121] La realitat és que per als cristians els pobres no són una categoria sociològica, sinó la mateixa carn de Crist. En efecte, no és suficient limitar-se a enunciar de manera general la doctrina de l'encarnació de Déu; per endinsar-se de debò en aquest misteri, en canvi, cal especificar que el Senyor es fa carn, carn que té gana, que té set, que està malalta, empresonada. «Una Església pobra per als pobres comença amb l'anar cap a la carn de Crist. Si anem cap a la carn de Crist, comencem a entendre alguna cosa, a entendre què és aquesta pobresa, la pobresa del Senyor. I això no és fàcil».[122]

111. El cor de l'Església, per la seva mateixa naturalesa, és solidari amb aquells que són pobres, exclosos i marginats, amb aquells que són considerats un “descart” de la societat. Els pobres són al centre de l'Església, perquè és des de la «fe en Crist fet pobre, i sempre proper als pobres i exclosos, [que] brota la preocupació pel desenvolupament integral dels més abandonats de la societat».[123] Al cor de cada fidel hi ha «l'exigència d'escoltar aquest clamor [que] brota de la mateixa obra alliberadora de la gràcia en cada un de nosaltres, per la qual cosa no es tracta d'una missió reservada només a alguns».[124]

112. De vegades es percep en alguns moviments o grups cristians la manca o fins i tot l'absència del compromís pel bé comú de la societat i, en particular, per la defensa i la promoció dels més febles i desfavorits. Pel que fa a això, cal recordar que la religió, especialment la cristiana, no es pot limitar a l'àmbit privat, com si els fidels no haguessin de preocupar-se també dels problemes relatius a la societat civil i dels esdeveniments que afecten els ciutadans.^[125]

113. En realitat, «qualsevol comunitat de l'Església, en la mesura en què pretengui subsistir tranquil·la sense ocupar-se creativament i cooperar amb eficiència perquè els pobres visquin amb dignitat i per incloure tothom, també correrà el risc de la dissolució, encara que parli de temes socials o critiqui els governs. Fàcilment acabarà sumida en la mundanitat espiritual, dissimulada amb pràctiques religioses, amb reunions infecundes o amb discursos buits».^[126]

114. No estem parlant només de l'assistència i del compromís necessari per la justícia. Els creients s'han d'adonar d'una altra manera d'incoherència respecte als pobres. De fet, «la pitjor discriminació que sofreixen els pobres és la falta d'atenció espiritual. [...] L'opció preferencial pels pobres ha de traduir-se principalment en una atenció religiosa privilegiada i prioritària».^[127] Això no obstant, aquesta atenció espiritual envers els pobres és posada en discussió per certs prejudicis, també per part de cristians, perquè ens sentim més a gust sense els pobres. Hi ha qui segueix dient: «La nostra tasca és pregar i ensenyar la veritable doctrina». Però, desvinculant aquest aspecte religiós de la promoció integral, afegeixen que només el govern se n'hauria d'encarregar, o que seria millor deixar-los en la misèria, perquè aprenguin a treballar. De vegades, però, s'assumeixen criteris pseudocientífics per dir que la llibertat de mercat portarà espontàniament la solució al problema de la pobresa. O fins i tot, s'opta per una pastoral de les anomenades elits, argumentant que, en comptes de perdre el temps amb els pobres, és millor ocupar-se dels rics, dels poderosos i dels professionals, perquè, per mitjà d'ells, es puguin assolir solucions més eficaces. És fàcil percebre la mundanitat que s'amaga darrere d'aquestes opinions; aquestes ens porten a observar la realitat amb

criteris superficials i desproveïts de qualsevol llum sobrenatural, preferint cercles socials que ens tranquil·litzen o buscant privilegis que ens acomoden.

Encara avui, donar

115. És bo dedicar una darrera paraula a l'almoïna, que avui no gaudeix de bona fama, sovint fins i tot entre els creients. No només no es practica, sinó que a més es menysprea. D'una banda, confirmo que l'ajuda més important per a una persona pobre és promoure-la a tenir una bona feina, perquè es pugui guanyar una vida més d'acord amb la seva dignitat, desenvolupant-ne les capacitats i oferint el seu esforç personal. El fet és que «la manca de feina és molt més que la manca d'una font d'ingressos per poder viure. La feina també és això, però és molt, molt més. Treballant nosaltres ens fem més persona, la nostra humanitat floreix, els joves només es converteixen en adults treballant. La Doctrina Social de l'Església ha vist sempre el treball humà com a participació en la creació que continua cada dia, també gràcies a les mans, la ment i el cor dels treballadors».[128] D'altra banda, si encara no hi ha aquesta possibilitat concreta, no podem córrer el risc de deixar una persona abandonada a la seva sort, sense l'indispensable per viure dignament. I, per tant, l'almoïna continua sent un moment necessari de contacte, de trobada i d'identificació amb la situació dels altres.

116. És evident, per a qui estima de debò, que l'almoïna no exigeix de les seves responsabilitats a les autoritats competents, ni elimina el compromís organitzat de les institucions, i encara menys substitueix la lluita legítima per la justícia. No obstant, convida almenys a aturar-se i a mirar el pobre a la cara, a tocar-lo i compartir amb ell alguna cosa pròpia. De qualsevol manera, l'almoïna, per petita que sigui, infon *pietas* en una vida social en què tots es preocupen del seu propi interès personal. Diu el llibre dels Proverbis: «Serà beneït el qui és generós, el qui dona al pobre el seu pa» (Pr 22,9).

117. Tant l'Antic com el Nou Testament contenen autèntics himnes a l'almoïna: «En canvi, sigues generós amb la gent pobre i no els facis esperar la teva almoïna. [...] Considera l'almoïna que has fet com si

encara la tinguessis al graner, i ella et preservarà de tot mal» (Sir 29,8.12). I Jesús reprèn aquest ensenyament: «Veneu els vostres béns i distribuïu els diners als qui ho necessitin. Feu-vos bosses que no s'envelleixin, aplegueu-vos al cel un tresor que no s'esgotarà» (Lc 12,33).

118. A sant Joan Crisòstom se li atribuïa aquesta exhortació: «L'almoina és l'ala de la pregària; si no dones ales a la pregària, no volarà».^[129] I sant Gregori de Nazianz concloïa una de les seves cèlebres pregàries amb aquestes paraules: «En veritat, si en alguna cosa confieu en mi, servents de Crist, germans i cohereus, mentre arriba el moment, visitem Crist, curem Crist, alimentem Crist, vestim Crist, allotgem Crist, honrem Crist; no només a la taula, com alguns; ni amb perfums, com Maria; no només al sepulcre, com Josep d'Arimatea; ni pel que fa a la sepultura, com Nicodem, que estimava Crist a mitges; ni amb or, encens i mirra, com els Mags, anteriors als esmentats; sinó perquè el Senyor de l'univers vol misericòrdia i no sacrifici, [...] oferim-li aquesta compassió per mitjà dels necessitats i dels que ara es troben llançats per terra, perquè, quan sortim d'aquí baix, siguem rebuts a les estades eternes».^[130]

119. Cal alimentar l'amor i les conviccions més profundes i això es fa amb gestos. Romandre en el món de les idees i les discussions, sense gestos personals, assidus i sincers, seria la perdició dels nostres somnis més preuats. Per aquesta senzilla raó, com a cristians, no renunciem a l'almoina. És un gest que es pot fer de diferents maneres, i que podem intentar fer de la manera més eficaç, però cal fer-lo. I sempre serà millor fer alguna cosa que no fer res. En tot cas ens arribarà al cor. No serà la solució a la pobresa mundial, que cal cercar amb intel·ligència, tenacitat i compromís social. Però ens cal practicar l'almoina per tocar la carn sofrent dels pobres.

120. L'amor cristià supera qualsevol barrera, apropa els llunyans, reuneix els estranys, familiaritza els enemics, travessa abismes humanament insuperables, penetra als racons més ocults de la societat. Per la seva naturalesa, l'amor cristià és profètic, fa miracles, no té límits: és per a l'impossible. L'amor és abans que res una

manera de concebre la vida, una manera de viure-la. Doncs bé, una Església que no posa límits a l'amor, que no coneix enemics a combatre, sinó només homes i dones per estimar, és l'Església que el món necessita avui.

121. Ja sigui a través del treball que vosaltres feu, o del vostre compromís per canviar les estructures socials injustes, o per mitjà d'aquests gestos senzills d'ajuda, molt propers i personals, serà possible per a aquell pobre sentir que les paraules de Jesús són per a ell: «Jo t'he estimat» (Ap 3,9).

Donat a Roma, a prop de Sant Pere, el 4 d'octubre, memòria de sant Francesc d'Assís, de l'any 2025, primer del meu Pontificat.

LLEÓ XIV

[1] Francesc, Carta enc. *Dilexit nos* (24 d'octubre de 2024), 170: AAS 116 (2024), 1422.

[2] *Ibid.*, 171: AAS 116 (2024), 1422-1423.

[3] Id., Exhort. ap. *Gaudete et exsultate* (19 de març de 2018), 96: AAS 110 (2018), 1137.

[4] Francesc, *Trobada amb els representants dels mitjans de comunicació* (16 de març de 2013): AAS 105 (2013), 381.

[5] J. Bergoglio – A. Skorka, *Sobre el cielo y la tierra*, Buenos Aires 2013, 214.

[6] S. Pau VI, *Homilia en la Santa Missa concelebrada durant l'última sessió pública del Concili Ecumènic Vaticà II* (7 de desembre de 1965): AAS 58 (1966), 55-56.

[7] Cf. Francesc, Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 187: AAS 105 (2013), 1098.

[8] *Ibid.*, 212: AAS 105 (2013), 1108.

[9] Id., Carta enc. *Fratelli tutti* (3 d'octubre de 2020), 23: AAS 112 (2020), 977.

[10] *Ibid.*, 21: AAS 112 (2020), 976.

[11] Consell de les Comunitats Europees, *Decisió (85/8/CEE) relativa a una acció comunitària específica de lluita contra la pobresa* (19 de desembre de 1984), art. 1, par. 2: *Diari Oficial de les Comunitats Europees*, N. L 2/24.

[12] Cf. S. Joan Pau II, *Catequesi* (27 d'octubre de 1999): *L'Osservatore Romano*, ed. semanal en lengua española, 29 d'octubre de 1999, 3.

[13] Francesc, Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 197: AAS 105 (2013), 1102.

[14] Cf. Id., *Missatge per a la V Jornada Mundial dels Pobres* (13 de juny de 2021), 3: AAS 113 (2021), 691: «Jesús no sols està de part dels pobres, sinó que comparteix amb ells la mateixa sort. Aquesta és una lliçó important també per als seus deixebles de tots els temps».

[15] Id., Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 186: AAS 105 (2013), 1098.

[16] Id., Exhort. ap. *Gaudete et exsultate* (19 de març de 2018), 95: AAS 110 (2018), 1137.

[17] *Ibid.*, 97: AAS 110 (2018), 1137.

[18] Id., Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 194: AAS 105 (2013), 1101.

[19] Francesc, *Trobada amb els representants dels mitjans de comunicació* (16 de març de 2013): AAS 105 (2013), 381.

[20] Conc. Ecum. Vaticà II, Const. dogm. *Lumen gentium*, 8.

[21] Francesc, Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 48: AAS 105 (2013), 1040.

[22] En aquest capítol proposarem alguns d'aquests exemples de santedat, que no pretenen ser exhaustius, sinó indicatius de la cura

dels pobres que sempre ha caracteritzat la presència de l'Església en el món. Una reflexió detallada sobre la història d'aquesta atenció eclesial als més pobres es troba al llibre de V. Paglia, *Storia della povertà*, Milà 2014.

[23] Cf. S. Ambròs, *De officiis ministrorum* I, cap. 41, 205-206: *CCSL* 15, Turnhout 2000, 76-77; II, cap. 28, 140-143: *CCSL* 15, 148-149.

[24] *Ibid.* II, cap. 28, 140: *CCSL* 15, 148.

[25] *Ibid.*

[26] *Ibid.* II, cap. 28, 142: *CCSL* 15, 148.

[27] S. Ignasi d'Antioquia, *Epistula ad Smyrnaeos*, 6, 2: *SCh* 10bis, París 2007, 136-138.

[28] S. Policarp, *Epistula ad Philippenses*, 6, 1: *SCh* 10bis, 186.

[29] S. Justí, *Apologia prima*, 67, 6-7: *SCh* 507, París 2006, 310.

[30] S. Joan Crisòstom, *Homiliae in Matthaeum*, 50, 3: *PG* 58, París 1862, 508.

[31] *Ibid.*, 50, 4: *PG* 58, 509.

[32] Id., *Homilia in Epistula ad Hebraeos*, 11, 3: *PG* 63, París 1862, 94.

[33] Id., *Homilia II De Lazaro*, 6: *PG* 48, París 1862, 992.

[34] S. Ambròs, *De Nabuthae*, 12, 53: *CSEL* 32/2, Praga-Viena-Leipzig 1897, 498.

[35] S. Agustí, *Enarrationes in Psalmos*, 125, 12: *CSEL* 95/3, Viena 2001, 181.

[36] Id., *Sermo LXXXVI*, 5: *CCSL* 41Ab, Turnhout 2019, 411-412.

[37] Pseudoagustí, *Sermo CCCLXXXVIII*, 2: *PL* 39, París 1862, 1700.

[38] S. Cebrià, *De mortalitate*, 16: *CCSL* 3A, Turnhout 1976, 25.

[39] Francesc, *Missatge per a la XXX Jornada Mundial del Malalt* (10 de desembre de 2021), 3: *AAS* 114 (2022), 51.

[40] S. Camil de Lel·lis, *Regles de la Companyia dels Ministres dels Malalts*, 27: M. Vanti (ed.), *Scritti di San Camillo de Lellis*, Milà 1965, 67.

[41] Sta.Lluïsa de Marillac, *Carta a les Germanes Claude Carré i Marie Gaudoin* (28 de novembre de 1657): E. Charpy (ed.), *Sainte Louise de Marillac. Écrits*, París 1983, 576.

[42] S. Basili el Gran, *Regulae fusius tractatae*, 37, 1: *PG* 31, París 1857, 1009 C-D.

[43] *Regula Benedicti*, 53, 15: *SCh* 182, París 1972, 614.

[44] S. Joan Cassià, *Collationes* XIV, 10: *CSEL* 13, Viena 2004, 410.

[45] Benet XVI, *Catequesi* (21 d'octubre de 2009): *L'Osservatore Romano*, ed. semanal en lengua española, 23 d'octubre de 2009, 32.

[46] Cf. Innocenci III, Butlla *Operante divinae dispositionis*– *Regla Primitiva dels Trinitaris* (17 de desembre de 1198), 2: J. L. Aurrecoechea – A. Moldón (eds.), *Fuentes históricas de la Orden Trinitaria (s. XII-XV)*, Còrdova 2003, 6-7: «Que tots els béns, d'on sigui que lícitament provinguin, els divideixin en tres parts iguals; i que en la mesura que dues parts siguin suficients, s'hi duguin a terme obres de misericòrdia, juntament amb un moderat suport de si mateixos i dels qui per necessitat estan al seu servei. En canvi, que la tercera part es reservi per a la redempció dels captius a causa de la seva fe en Crist».

[47] Cf. *Constitucions de l'Orde dels Mercedaris*, n. 14: Orden de la Bienaventurada Virgen María de la Merced, *Regla y Constituciones*, Roma 2014, 53: «Per complir aquesta missió, impulsats per la caritat, ens consagrem a Déu amb un vot particular, anomenat de Redempció, en virtut del qual prometem donar la vida com Crist la va donar per nosaltres, si fos necessari, per salvar els cristians que es troben en perill extrem de perdre la seva fe, en les noves formes de captivitat».

[48] Cf. S. Juan Bautista de la Concepción, *La regla de la Orden de la Santísima Trinidad*, XX, 1: *BAC Maior* 60, Madrid 1999, 90: «I en

això els pobres i els captius són semblants a Crist, en qui el món llança les seves penes. [...] A aquests aquesta santa Religió de la Santíssima Trinitat crida i convida que vinguin a beure de l'aigua del Salvador, que és dir que, per haver-se Crist posat a la creu a ser salut i salvador dels homes, ella ha pres d'aquella salut i la vol donar i repartir als pobres i salvar i alliberar els captius».

[49] Cf. Id., *El recogimiento interior*, XL, 4: *BAC Maior* 48, Madrid 1995, 689: «El lliure albir a l'home el fa senyor i lliure entre totes les criatures, però ai, bon Déu!, quants més són els qui per aquest camí són esclaus i captius del dimoni, presos i encadenats de les seves passions i apetències desordenades».

[50] Francesc, *Missatge per a la XLVIII Jornada Mundial de la Pau* (8 de desembre de 2014), 3: *AAS* 107 (2015), 69.

[51] Id., *Trobada amb els agents de la policia penitenciària, els detinguts i els voluntaris de la presó de Montorio* (Verona, 18 de maig de 2024): *AAS* 116 (2024), 766.

[52] Honori III, Butlla *Solet annuere* – *Regla butllada* (29 de novembre de 1223), cap. VI: *SCh* 285, París 1981, 192.

[53] Cf. Gregori IX, Butlla *Sicut manifestum est* (17 de setembre de 1228), 7: *SCh* 325, París 1985, 200: «Sicut igitur supplicastis, altissimae paupertatis propositum vestrum favore apostolico roboramus, auctoritate vobis praesentium indulgentes, ut recipere possessiones a nullo compelli possitis».

[54] Cf. S. C.Tugwell (ed.), *Early Dominicans. Selected Writings*, Mahwah 1982, 16-19.

[55] Tomàs de Celano, *Vita Secunda* – *pars prima*, cap. IV, 8: *AnalFranc* 10, Florència 1941, 135.

[56] Francesc, *Discurs després de la visita a la tomba de Lorenzo Milani* (Barbiana, 20 de juny de 2017), 2: *AAS* 109 (2017), 745.

[57] S. Joan Pau II, *Discurs als participants en el Capítol General dels Clergues Regulars Pobres de la Mare de Déu de les Escoles Pies*

– *Escolapis* (5 de juliol de 1997), 2: *L'Osservatore Romano*, ed. semanal en lengua española, 11 de juliol de 1997, 2.

[58] *Ibíd.*

[59] Id., *Homilia durant la Santa Missa de canonització* (18 d'abril de 1999): AAS 91 (1999), 930.

[60] Cf. Id., *Carta Iuvenum Patris* (31 de gener de 1988), 9: AAS 80 (1988), 976.

[61] Cf. Francesc, *Discurs als participants en el Capítol General de l'Institut de la Caritat – Rosminians* (1 d'octubre de 2018): *L'Osservatore Romano*, 1-2 d'octubre de 2018, 7.

[62] Id., *Homilia durant la Santa Missa de canonització* (9 d'octubre de 2022): AAS 114 (2022), 1338.

[63] S. Joan Pau II, *Missatge a la Congregació de Missioneres del Sagrat Cor* (31 de maig de 2000), 3: *L'Osservatore Romano*, ed. semanal en lengua española, 28 de juliol de 2000, 5.

[64] Cf. Pius XII, *Breu ap. Superiore iam aetate* (8 de setembre de 1950): AAS 43 (1951), 455-456.

[65] Francesc, *Missatge per a la CV Jornada Mundial del Migrant i del Refugiat* (27 de maig de 2019): AAS 111 (2019), 911.

[66] Id., *Missatge per a la C Jornada Mundial del Migrant i del Refugiat* (5 d'agost de 2013): AAS 105 (2013), 930.

[67] Sta. Teresa de Calcuta, *Discurs en rebre el Premi Nobel de la Pau* (Oslo, 10 de desembre de 1979): Id., *Aimer jusqu'à en avoir mal*, Lyon 2017, 19-20.

[68] S. Joan Pau II, *Discurs als pelegrins vinguts a Roma per a la beatificació de la Mare Teresa de Calcuta* (20 d'octubre de 2003), 3: *L'Osservatore Romano*, ed. semanal en lengua española, 31 d'octubre de 2003, 7.

[69] Francesc, *Homilia durant la Santa Missa de canonització* (13 d'octubre de 2019): AAS 111 (2019), 1712.

[70] S. Joan Pau II, Carta ap. *Novo millennio ineunte* (6 de gener de 2001), 49: AAS 93 (2001), 302.

[71] Francesc, Exhort. ap. *Christus vivit* (25 de març de 2019), 231: AAS 111 (2019), 458.

[72] Id., *Discurs als participants en la Trobada mundial dels moviments populars* (28 d'octubre de 2014): AAS 106 (2014), 851-852.

[73] *Ibíd.*: AAS 106 (2014), 859.

[74] Id., *Discurs als participants en la Trobada mundial dels moviments populars* (5 de novembre de 2016): *L'Osservatore Romano*, ed. semanal en lengua española, 11 de novembre de 2016, 8.

[75] *Ibíd.*

[76] S. Joan XXIII, *Radiomissatge a tots els fidels del món un mes abans de l'obertura del Concili Ecumènic Vaticà II* (11 de setembre de 1962): AAS 54 (1962), 682.

[77] G. Lercaro, *Intervenció en la XXXV Congregació general del Concili Ecumènic Vaticà II* (6 de desembre de 1962), 2: AS I/IV, 327-328.

[78] *Ibíd.*, 4: ASI/IV, 329.

[79] Istituto per le Scienze Religiose (ed.), *Per la forza dello Spirito. Discorsi conciliari del Card. Giacomo Lercaro*, Bolonya 1984, 115.

[80] S. Pau VI, *Al·locució en la solemne obertura de la segona sessió del Concili Ecumènic Vaticà II* (29 de setembre de 1963): AAS 55 (1963), 857.

[81] Id., *Catequesi* (11 de novembre de 1964): *Insegnamenti di Paolo VI*, II (1964), 984.

[82] Conc. Ecum. Vat. II, Const. past. *Gaudium et spes*, 69. 71.

[83] S. Pau VI, Carta enc. *Populorum progressio* (26 de març de 1967), 23: AAS 59 (1967), 269.

[84] Cf. *ibíd.*, 4: AAS 59 (1967), 259.

[85] S. Joan Pau II, Carta enc. *Sollicitudo rei socialis* (30 de desembre de 1987), 42: AAS 80 (1988), 572.

[86] *Ibíd.*: AAS 80 (1988), 573.

[87] Id., Carta enc. *Laborem exercens* (14 de setembre de 1981), 3: AAS 73 (1981), 584.

[88] Benet XVI, Carta enc. *Caritas in veritate* (29 de juny de 2009), 7: AAS 101 (2009), 645.

[89] *Ibíd.*, 27: AAS 101 (2009), 661.

[90] II Conferència General de l'Episcopat Llatinoamericà, *Document de Medellín* (24 d'octubre de 1968), 14, n. 7: CELAM, *Medellín. Conclusiones*, Lima 2005, 131-132.

[91] Francesc, Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 202: AAS 105 (2013), 1105.

[92] *Ibíd.*, 205: AAS 105 (2013), 1106.

[93] *Ibíd.*, 190: AAS 105 (2013), 1099.

[94] *Ibíd.*, 56: AAS 105 (2013), 1043.

[95] Id., Carta enc. *Dilexit nos* (24 d'octubre de 2024), 183: AAS 116 (2024), 1427.

[96] S. Joan Pau II, Carta enc. *Centesimus annus* (1 de maig de 1991), 41: AAS 83 (1991), 844-845.

[97] Francesc, Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 202: AAS 105 (2013), 1105.

[98] *Ibíd.*

[99] Id., Carta enc. *Fratelli tutti* (3 d'octubre de 2020), 22: AAS 112 (2020), 976.

[100] Id., Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 209: AAS 105 (2013), 1107.

[101] Id., Carta enc. *Laudato si'* (24 de maig de 2015), 50: AAS 107 (2015), 866.

[102] Id., Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 210: AAS 105 (2013), 1107.

[103] Id., Carta enc. *Laudato si'* (24 de maig de 2015), 43: AAS 107 (2015), 863.

[104] *Ibíd.*, 48: AAS 107 (2015), 865.

[105] Id., Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 180: AAS 105 (2013), 1095.

[106] Congregació per a la Doctrina de la Fe, *Instrucció sobre alguns aspectes de la "Teologia de l'alliberament"* (6 d'agost de 1984), XI, 18: AAS 76 (1984), 907-908.

[107] V Conferència General de l'Episcopat Llatinoamericà i del Carib, *Document d'Aparecida* (29 de juny de 2007), n. 392, Bogotá 2007, p. 179-180. Cf. BenetXVI, *Discurs en la sessió inaugural dels treballs de la V Conferència General de l'Episcopat Llatinoamericà i del Carib* (13 de maig de 2007), 3: AAS 99 (2007), 450.

[108] Cf. V Conferència General de l'Episcopat Llatinoamericà i del Carib, *Document d'Aparecida* (29 de juny de 2007), nn. 43-87, p. 31-47.

[109] Id., *Missatge final* (29 de maig de 2007), n. 4, Bogotá 2007, p. 275.

[110] Id., *Document d'Aparecida* (29 de juny de 2007), núm. 398, p. 182.

[111] Francesc, Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 199: AAS 105 (2013), 1103-1104.

[112] *Ibíd.*, 198: AAS 105 (2013), 1103.

[113] *Ibíd.*

[114] V Conferència General de l'Episcopat Llatinoamericà i del Carib, *Document d'Aparecida* (29 de juny de 2007), n. 397, p. 182.

[115] Francesc, Carta enc. *Fratelli tutti* (3 d'octubre de 2020), 64: AAS 112 (2020), 992.

[116] Id., Exhort. ap. *Gaudete et exsultate* (19 de març de 2018), 98: AAS 110 (2018), 1137.

[117] Id., Carta enc. *Fratelli tutti* (3 d'octubre de 2020), 65-66: AAS 112 (2020), 992.

[118] S. Gregori el Gran, *Homilia* 40, 10: *SCh* 522, París 2008, 552-554.

[119] *Ibíd.*, 6: *SCh* 522, 546.

[120] *Ibíd.*, 3: *SCh* 522, 536.

[121] S. Joan Pau II, Carta enc. *Centesimus annus* (1 de maig de 1991), 57: AAS 83 (1991) 862-863.

[122] Francesc, *Vetlla de Pentecosta amb els moviments eclesials* (18 de maig de 2013): *L'Osservatore Romano*, ed. semanal en lengua española, 24 de maig de 2013, 6.

[123] Id., Exhort. ap. *Evangelii gaudium* (24 de novembre de 2013), 186: AAS 105 (2013), 1098.

[124] *Ibíd.*, 188: AAS 105 (2013), 1099.

[125] Cf. *ibíd.*, 182-183: AAS 105 (2013), 1096-1097.

[126] *Ibíd.*, 207: AAS 105 (2013), 1107.

[127] *Ibíd.*, 200: AAS 105 (2013), 1104.

[128] Id., *Discurs en ocasió de la trobada amb el món del treball a l'establiment siderúrgic ILVA a Gènova* (27 de maig de 2017): AAS 109 (2017), 613.

[129] Pseudocrisòstom, *Homilia de jejunio et eleemosyna*: PG48, 1060.

[130] S. Gregori de Nazianz, *Oratio* XIV, 40: PG 35, París 1886, 910.

Oficina de comunicació de l'Opus Dei a Catalunya i Andorra

Traducció del Gabinet d'informació de l'Església a Catalunya

www.opusdei.org